των κανόνων ανταγωνισμού· παρέχει επίσης την ευκαιρία στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις να προσαρμόσουν την επικρινόμενη πρακτική στους κανόνες της Συνθήκης. Στην περίπτωση που επιδιώκεται εξαίρεση βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, εναπόκειται πρωταρχικά στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις να υποβάλουν στην Επιτροπή τα αποδεικτικά στοιχεία που προορίζονται να θεμελιώσουν την οικονομική αιτιολογία της εξαίρεσης και, στην περίπτωση που η Επιτροπή προβάλλει αντιρρήσεις, να της υποβάλουν εναλλακτικές προτάσεις. Καίτοι αληθεύει ότι η Επιτροπή μπορεί να υποδείξει στις επιχειρήσεις ενδεχόμενες εναλλακτικές λύσεις, νομικά δεν υποχρεούται προς τούτο, πολύ δε λιγότερο να αποδεχτεί τις προτάσεις που θεωρεί ασυμβίβαστες προς τις προϋποθέσεις του άρθρου 85, παράγραφος 3.

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 43 και 63/82,

VERENIGING TER BEVORDERING VAN HET VLAAMSE BOEKWEZEN, VBVB (ένωση για την προώθηση του φλαμανδικού βιβλίου), με έδρα την Αμβέρσα, εκπροσωπούμενη από τους Aimé De Caluwé και Johan Billiet, δικηγόρους Βρυξελλών, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο το δικηγόρο Ernest Arendt, 34 B, rue Philippe-II,

και

VEREENIGING TER BEVORDERING VAN DE BELANGEN DES BOEKHANDELS, VBBB (ένωση για την προώθηση των συμφερόντων του εμπορίου βιβλίων), με έδρα το Άμστερνταμ, εκπροσωπούμενη από τον Th. R. Bremer, δικηγόρο Άμστερνταμ, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο το δικηγόρο Jean-Claude Wolter 2, rue Goethe,

προσφεύγουσες,

υποστηριζόμενες από τα

GROUPEMENT DES ASSOCIATIONS DE LIBRAIRES DE LA CEE (GALC) (ένωση των συλλόγων βιβλιοπωλών της ΕΟΚ)

και

GROUPEMENT DES ÉDITEURS DE LIVRES DE LA CEE (GELC) (ένωση των εκδοτών βιβλίων της ΕΟΚ),

με έδρα αμφοτέρων τις Βρυξέλλες, εκπροσωπούμενες, για την έγγραφη διαδικασία, από τον Jeremy Lever, Queen's Counsel, του Gray's Inn, και Robin Griffith, Solicitor στις Βρυξέλλες, και για την προφορική διαδικασία από τον Ormo-Willem Brouwer, δικηγόρο Άμστερνταμ, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο το δικηγόρο Jacques Loesch, 2, rue Goethe,

και

BÖRSENVEREIN DES DEUTSCHEN BUCHHANDELS E.V. (ύπατη ένωση των γερμανών βιβλιοπωλών), με έδρα τη Φραγκφούρτη επί του Μάιν, εκπροσωπούμενη, για την έγγραφη διαδικασία, από τον Franz-Wilhelm Peter, δικηγόρο Φραγκφούρτης, και για την προφορική διαδικασία, από τον O.-W. Brouwer, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο το δικηγόρο Jean-Claude Wolter,

παρεμβαίνουσες,

κατά

Επιτροπης των Ευρωπαϊκων Κοινοτητων, εκπροσωπούμενης από το νομικό της σύμβουλο Bastiaan van der Esch, επικουρούμενο από τον Pieter Jan Kuyper, μέλος της νομικής της υπηρεσίας, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο τον Oreste Montalto, μέλος της νομικής υπηρεσίας της Επιτροπής, κτίριο Jean Monnet, Kirchberg,

καθής,

υποστηριζόμενης από τις

NV Club,

NV GB-INNO-BM

και

NV SODAL, που ασκεί εμπορία υπό την επωνυμία FNAC,

επιχειρήσεις που όλες έχουν την έδρα τους στις Βρυξέλλες, εκπροσωπούμενες, για την έγγραφη διαδικασία από τον Louis van Bunnen, δικηγόρο Βρυξελλών, και για την προφορική διαδικασία από τον Ignace de Greef, δικηγόρο Βρυξελλών, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο το δικηγόρο Nicolas Decker, 16, avenue Marie-Thérèse,

παρεμβαίνουσες,

που έχει ως αντικείμενο προσφυγή ακύρωσης της απόφασης 82/123 της Επιτροπής, της 25ης Νοεμβρίου 1981, σχετικής με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 85 της Συνθήκης (IV/428 — VBBB/VBVB),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

συγκείμενο από τους J. Mertens de Wilmars, πρόεδρο, T. Koopmans, K. Bahlmann και Y. Galmot, προέδρους τμήματος, P. Pescatore, Mackenzie Stuart, A. O'Keeffe, G. Bosco, O. Due, U. Everling και K. Κακούρη, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. VerLoren van Themaat
γραμματέας: J. A. Pompe, βοηθός γραμματέας

εκδίδει την ακόλουθη

ΑΠΟΦΑΣΗ

Περιστατικά

Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, η εξέλιξη της διαδικασίας, τα αιτήματα, οι ισχυρισμοί και τα επιχειρήματα των διαδίκων συνοψίζονται ως εξής:

I — Ιστορικό

Η Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels (ένωση για την προώθηση των συμφερόντων του εμπορίου βιβλίων, στο εξής: VBBB) είναι ένωση στην οποία μετέχουν εκδότες, βιβλιοπώλες, έμποροι χονδρικής πώλησης βιβλίων, εισαγωγείς βιβλίων και λέσχες βιβλίου των Κάτω Χωρών. Σκοπός της ένωσης είναι να υπερασπίζεται τα κοινά συμφέροντα της εμπορίας βιβλίου και εκδόσεων και να προάγει τη συνεργασία στον τομέα του βιβλίου, κατά την πλέον ευρεία έννοια, και κυρίως τη θέσπιση και εφαρμογή, στο έδαφος των Κάτω Χωρών, ενός δεσμευτικού κανονισμού για τον τομέα του βιβλίου, ο οποίος αποβλέπει στο να καθορίσει τους κανόνες και τις συνήθειες που διέπουν το εμπόριο των βιβλίων στις Κάτω Χώρες και να ενθαρρύνει την τήρηση και την εφαρμογή του.

Η Vereniging ter Bevordering van het Vlaamse Boekwezen (ένωση για την προώθηση του φλαμανδικού βιβλίου, στο εξής: VBVB), ένωση που συστήθηκε στην ολλανδόφωνη περιοχή του Βελγίου με έδρα την Αμβέρσα, είναι ένωση συλλόγων και συνδέσμων με νομική προσωπικότητα στην οποία μετέχουν εκδότες, βιβλιοπώλες, αποκλειστικοί αντιπρόσωποι εγχωρίων ή αλλοδαπών εκδόσεων και επαγγελματίες που έχουν σχέση με τις εκδόσεις. Σκοπός της είναι να υπερασπίζεται τα συμφέροντα του τομέα του βιβλίου υπό την πλέον ευρεία έννοια· προς τούτο έχει θεσπίσει και θέσει σε εφαρμογή δεσμευτικό κανονισμό που αφορά το εμπόριο των ολλανδικών βιβλίων στο Βέλγιο.

Το ουσιαστικό στοιχείο των εθνικών κανονισμών συνίσταται σε κάθετο σύστημα επιβαλλόμενων τιμών, εφαρμοζόμενο συλλογικά, υποχρεωτικό για τα μέλη των ενώσεων. Οι ενώσεις αυτές είναι εξουσιοδοτημένες να συνάπτουν με τους εθνικούς ή αλλοδαπούς οργανισμούς υποχρεωτικές συμφωνίες που αφορούν το εμπόριο του βιβλίου.

Η VBBB και η VBVB συνήψαν στις 21 Ιανουαρίου 1949 και τροποποίησαν στις 2 Ιουνίου 1958 συμφωνία περί του εμπορίου βιβλίων ολλανδικής γλώσσας μεταξύ Κάτω Χωρών και Φλάνδρας.

Κατά το άρθρο 1 της συμφωνίας, τα πρόσωπα που ασκούν σε μια από τις δύο χώρες το επάγγελμα του εκδότη και/ή του βιβλιοπώλη και που είναι μέλη της ένωσης στη χώρα αυτή μπορούν, με αίτησή τους, να γίνουν μέλη της ένωσης της άλλης χώρας, με τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις όπως οι εκδότες και βιβλιοπώλες οι οποίοι, στην άλλη αυτή χώρα, είναι μέλη της εν λόγω ένωσης. Δεν μπορούν να γίνουν δεκτά ως μέλη τα πρόσωπα τα οποία, ενώ είναι μέλη της ένωσης της μιας από τις δύο χώρες, ασκούν στην άλλη χώρα το επάγγελμα του εκδότη και/ή του βιβλιοπώλη, χωρίς να έχουν εγκριθεί από την ένωση της χώρας αυτής.

Κατά το άρθρο 2 της συμφωνίας VBBB/VBVB, οι εκδόσεις που αφορά η συμφωνία δεν πωλούνται ούτε προσφέρονται προς

πώληση στο Βέλγιο και στις Κάτω Χώρες σε τιμές λιανικής πώλησης κατώτερες από αυτές που έχουν καθορίσει, αντίστοιχα, οι ολλανδοί και βέλγοι εκδότες, υπολογιζόμενες με βάση συντελεστές μετατροπής που ορίζουν η φλαμανδική και ολλανδική ένωση. Επιτρέπεται μόνο να παρέχονται εκπτώσεις επί των τιμών αυτών στους βιβλιοπώλες και εμπόρους χονδρικής πώλησης, στους οποίους έχει αναγνωριστεί η ιδιότητα αυτή από τις ενώσεις των δύο χωρών.

Απαγορεύεται η αγορά ή η κατοχή αποθεμάτων έργων που εκδόθηκαν στη μια από τις δύο χώρες ή η προώθηση πωλήσεων, κατά οποιοδήποτε τρόπο, στην άλλη χώρα, όταν τα έργα αυτά δεν έχουν εκδοθεί από αναγνωρισμένους στην πρώτη χώρα εκδότες.

Απαγορεύεται ο διορισμός ως αποκλειστικού αντιπροσώπου ή υπευθύνου κεντρικής διάθεσης στην άλλη χώρα, προσώπου το οποίο, στη χώρα αυτή, εμφανίζεται στο κοινό συστηματικά ή ευκαιριακά ακόμη και για μια μόνο έκδοση ως εκδότης, βιβλιοπώλης ή εισαγωγέας χωρίς να είναι εγκεκριμένος από την ένωση της χώρας αυτής.

Τα άρθρα 3 και 4 της συμφωνίας περιέχουν τις διατάξεις τις οποίες οι εγκεκριμένοι εκδότες και βιβλιοπώλες στη μια από τις δύο χώρες υποχρεούνται να τηρούν όταν ασκούν τις εμπορικές δραστηριότητες στην άλλη χώρα. Έτσι, για την άσκηση εμπορικής δραστηριότητας στις Κάτω Χώρες, ο εκδότης υποχρεούται να καθορίζει μια μόνο τιμή λιανικής πώλησης για τα αντίτυπα της ίδιας φύσης καθεμιάς από τις εκδόσεις του.

Το άρθρο 5 προβλέπει σύστημα κυρώσεων σε περίπτωση μη εφαρμογής της συμφωνίας.

Κατ' εφαρμογή του άρθρου 5 του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτου κανονισμού εφαρμογής των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25), τη συμφωνία που συνήψαν μεταξύ τους οι VBBB και VBVB κοινοποίησαν στην Επιτροπή την 30ή Οκτωβρίου 1962 η πρώτη και στις 3 Νοεμβρίου 1962 η δεύτερη από τις δύο ενδιαφερόμενες ενώσεις επιχειρήσεων, μαζί με τους αντίστοιχους εθνικούς κανονισμούς. Κατά την κοινοποίηση αυτή, υπέβαλαν αίτηση αρνητικής πιστοποίησης που αφορούσε τόσο τη διεθνική συμφωνία όσο και τα εσωτερικά συστήματα.

Η Επιτροπή αποφάσισε στις 7 Δεκεμβρίου 1977 να κινήσει τη διαδικασία. Η Επιτροπή κοινοποίησε στις δύο ενδιαφερόμενες ενώσεις τις αιτιάσεις, στις 12 Ιανουαρίου 1978 και στις 19 Δεκεμβρίου 1977, αντιστοίχως· οι ενώσεις γνώρισαν την άποψή τους, σύμφωνα με το άρθρο 19, παράγραφος 1, του κανονισμού 17 και τις διατάξεις του κανονισμού 99/63 της Επιτροπής, της 25ης Ιουλίου 1963, περί της ακροάσεως που προβλέπεται στο άρθρο 19, παράγραφος 1 και 2, του κανονισμού αριθ. 17 του Συμβουλίου (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 37), στις 15 και 16 Μαρτίου 1978 και στις 18 Οκτωβρίου 1979, και υπέβαλαν στην Επιτροπή, επανειλημμένως, γραπτές παρατηρήσεις και έγγραφα.

Αφού έλαβε στις 20 Μαΐου 1981, σύμφωνα με το άρθρο 10 του κανονισμού 17, τη γνώμη της συμβουλευτικής επιτροπής επί συμπράξεων και δεσποζουσών θέσεων, η Επιτροπή εξέδωσε, στις 25 Νοεμβρίου 1981, την απόφαση 82/123, σχετική με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ (IV/428 — VBBB/VBVB), που κοινοποιήθηκε στις 11 και στις 14 Δεκεμβρίου 1981 αντίστοιχα και δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα στις 25 Φεβρουαρίου 1982 (ΕΕ L 54, σ. 36).

Κατά το άρθρο 1 της απόφασης αυτής, η συμφωνία μεταξύ VBBB και VBVB, που θεσπίζει συλλογικό σύστημα αποκλειστι-

κότητας και διατίμησης στο εμπόριο του βιβλίου ολλανδικής γλώσσας μεταξύ Βελγίου και Κάτω Χωρών, συνιστά παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ. Κατά το άρθρο 2, η αίτηση εξαιρέσεως, δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ, απορρίπτεται. Οι δύο ενώσεις επιχειρήσεων υποχρεούνται, κατά το άρθρο 3, να παύσουν αμέσως τη διαπιστωθείσα παράβαση. Το άρθρο 4 επιβάλλει στις δύο ενώσεις επιχειρήσεων να ενημερώσουν γραπτώς τα συνδεδεμένα, αναγνωρισμένα και εγγεγραμμένα μέλη τους για την απόφαση της Επιτροπής και να τους δηλώσουν ότι έπαυσαν οι περιορισμοί του ανταγωνισμού, οι οποίοι είχαν εισαχθεί με τη συμφωνία, και να προσδιορίσουν τις πρακτικές συνέπειες που απορρέουν για το εμπόριο βιβλίου ολλανδικής γλώσσας μεταξύ Βελγίου και Κάτω Χωρών· οι ενώσεις όφειλαν να υποβάλουν στην Επιτροπή σχετικό σχέδιο ανακοίνωσης εντός τεσσάρων μηνών από τη λήψη της απόφασης της Επιτροπής.

II — Έγγραφη διαδικασία

Η VBVB, στις 5 Φεβρουαρίου 1982, και η VBBB, στις 15 Φεβρουαρίου 1982, άσκησαν προσφυγή ακύρωσης της από 25 Νοεμβρίου 1981 απόφασης της Επιτροπής. Οι προσφυγές φέρουν αριθμό πρωτοκόλλου 43/82 και 63/82 αντίστοιχα.

Με διάταξη της 17ης Φεβρουαρίου 1982, το Δικαστήριο αποφάσισε να ενώσει και να συνεκδικάσει τις υποθέσεις προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και έκδοση ενιαίας απόφασης.

Με διάταξη της 10ης Μαρτίου 1982, το Δικαστήριο αποφάσισε να επιτρέψει στην NV Club, στην NV GB-INNO-BM και στην NV SODAL, επιχειρήσεις που έχουν την έδρα τους στις Βρυξέλλες, να παρέμβουν υπέρ της Επιτροπής.

Με την ίδια διάταξη, το Δικαστήριο κάλεσε τη VBBB, προσφεύγουσα στην κύρια δίκη στην υπόθεση 63/82, η οποία είχε προβάλει σχετικές αντιρρήσεις, να του αναφέρει ποια έγγραφα πρέπει, κατ' αυτήν, να θεωρηθούν απόρρητα έναντι των παρεμβαινόντων διαδίκων, αναφέροντας κάθε φορά τους λόγους που την οδηγούν να επικαλεστεί το απόρρητο αυτό.

Επί του σημείου αυτού, η VBBB, με επιστολή της 19ης Απριλίου 1982, πληροφόρησε το Δικαστήριο, μετά από διαβούλευση και συμφωνία με την Επιτροπή, ότι μεταξύ των εγγράφων που επισυνάπτονται στο φάκελο της υπόθεσης, δεν περιλαμβάνεται, στο παρόν στάδιο, κανένα έγγραφο που πρέπει να παραμείνει απόρρητο ως προς τους παρεμβαίνοντες διάδικους.

Κατά τις ίδιες ημερομηνίες που άσκησαν την κύρια προσφυγή, οι προσφεύγουσες, κατ' εφαρμογή των άρθρων 185 και 186 της Συνθήκης ΕΟΚ και του άρθρου 83 του κανονισμού διαδικασίας, υπέβαλαν χωριστές αιτήσεις, με τις οποίες ζήτησαν, ως προσωρινό μέτρο, να διαταχθεί η αναστολή εκτέλεσης της απόφασης που προσβλήθηκε με την κύρια προσφυγή. Ο πρόεδρος του Δικαστηρίου, αφού συνένωσε με διάταξη της 17ης Φεβρουαρίου 1982 τις δύο αιτήσεις, εν συνεχεία, με διάταξη της 10ης Μαρτίου 1983, επέτρεψε στη NV Club, στη NV GB-INNO-BM και στη NV SODAL να παρέμβουν υπέρ της Επιτροπής κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, αφού έλαβε γνώση των γραπτών παρατηρήσεων της Επιτροπής και των παρεμβαινόντων διαδίκων και, αφού αγόρευσαν στη συνεδρίαση της 25ης Μαρτίου 1982, εξέδωσε, στις 31 Μαρτίου 1982, διάταξη με το ακόλουθο διατακτικό:

1. Αναστέλλεται η εκτέλεση των άρθρων 1, 2 και 3 της από 25 Νοεμβρίου 1981 απόφασης της Επιτροπής κατά της διαδικασίας εφαρμογής του άρθρου 85 της συνθήκης ΕΟΚ (IV/428 — VBBB/VBVB) κατά το μέτρο που οι διατάξεις αυτές αφορούν το συλλογικό σύστημα διατίμησης στο εμπόριο βιβλίων ολλανδικής γλώσσας και προκύπτουν από τη συμφωνία μεταξύ VBVB και VBBB.

2. Αναστέλλεται η εκτέλεση του άρθρου 4 της εν λόγω απόφασης.

3. Ούτε οι προσφεύγουσες ούτε οι ενώσεις που περιλαμβάνουν δύνανται να επιβάλουν εναντίον εκείνων των αναγνωρισμένων ή εγγεγραμμένων ενεργών μελών τους, που δεν τηρούν εκουσίως τους κανόνες του διατηρηθέντος μέρους της συμφωνίας, τις κυρώσεις ή διαγραφές που προβλέπονται στη συμφωνία και κυρίως στο άρθρο 5 αυτής.

4. Επιφυλάσσεται ως προς τα δικαστικά έξοδα.

Με τρεις διατάξεις της 14ης Ιουλίου 1982, το Δικαστήριο αποφάσισε να επιτρέψει στην Groupement des associations de libraires de la CEE (GALC), που έχει την έδρα της στις Βρυξέλλες, στην Groupement des éditeurs de livres de la CEE (GELC), που έχει την έδρα της στις Βρυξέλλες, και στην Börsenverein des Deutschen Buchhandels e. V., που έχει την έδρα της στη Φραγκφούρτη επί του Μάιν, να παρέμβουν υπέρ των προσφευγουσών στην κύρια υπόθεση.

Με διάταξη της 22ας Σεπτεμβρίου 1982, το Δικαστήριο απέρριψε την αίτηση των παρεμβαινόντων διαδίκων GALC, GELC και Börsenverein des Deutschen Buchhandels, με την οποία ζήτησαν να τους επιτραπεί να υποβάλουν τα διαδικαστικά έγγραφα και να αγορεύσουν στην αγγλική γλώσσα.

Η γραπτή διαδικασία εξελίχτηκε κανονικά.

Μετά από έκθεση του εισηγητή δικαστή και ακρόαση του γενικού εισαγγελέα, το Δικαστήριο αποφάσισε την έναρξη της προφορικής διαδικασίας χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων. Πάντως, η Επιτροπή και οι προσφεύγουσες στην κύρια υπόθεση κλήθηκαν να απαντήσουν γραπτώς σε πολλά ερωτήματα και αιτήσεις, πράγμα που έπραξαν εντός της προθεσμίας που τους είχε ταχθεί.

III — Αιτήματα των διαδίκων

Η *προσφεύγουσα στην υπόθεση 43/82* ζητεί από το Δικαστήριο, αφού διατάξει την Επιτροπή, κατ' εφαρμογή του άρθρου 186 της Συνθήκης ΕΟΚ, να προσκομίσει τα εσωτερικά υπηρεσιακά σημειώματα που είχε συντάξει στο πλαίσιο της παρούσας υπόθεσης,

α) να κρίνει την προσφυγή παραδεκτή και βάσιμη και να αναγνωρίσει την ακυρότητα της προσβαλλόμενης απόφασης για το λόγο ότι οι τυπικές προϋποθέσεις για τη λήψη της απόφασης και τη διεξαγωγή προηγούμενης έρευνας δεν είχαν τηρηθεί· να αναγνωρίσει επίσης την ακυρότητά της λόγω προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας, παράβασης των διαδικαστικών κανόνων του κοινοτικού δικαίου και της υποχρέωσης απάντησης σε προβληθέντες ισχυρισμούς·

β) επικουρικώς: να αποφανθεί ότι η Επιτροπή υποχρεούται επίσης να τηρεί το άρθρο 10 της «Συμβάσεως περί προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» και του άρθρου 10 α, της «Συμβάσεως της Ενώσεως των Παρισίων», προς τα οποία είναι ασυμβίβαστη η απαγόρευση διατίμησης στον τομέα του βιβλίου· να αποφανθεί επίσης ότι το άρθρο 85, παράγραφος 1, δεν έχει εφαρμογή στον τομέα αυτόν, για το λόγο ότι στην προκειμένη περίπτωση δεν πρόκειται για απόφαση ένωσης επιχειρήσεων που έχει ως αποτέλεσμα τη νόθευση του ανταγωνισμού ή τον επηρεασμό του εμπορίου

μεταξύ κρατών μελών κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1·

γ) όλως επικουρικώς: να αποφανθεί ότι η Επιτροπή εφήρμοσε εσφαλμένα την παράγραφο 3 του άρθρου 85 και τις προϋποθέσεις που προβλέπουν την εφαρμογή της, οι οποίες δεν εμποδίζουν στο να κηρυχτούν ανεφάρμοστες για πολιτιστικούς λόγους που έχουν οικονομικό αντίκτυπο·

δ) εν πάση περιπτώσει, να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.

Η *προσφεύγουσα στην υπόθεση 63/82* ζητεί από το Δικαστήριο

α) να ακυρώσει την απόφαση της Επιτροπής, της 25ης Νοεμβρίου 1981, για παράβαση ουσιωδών τύπων και παράβαση της Συνθήκης ΕΟΚ ή των σχετικών με την εφαρμογή της κανόνων δικαίου·

β) να καταδικάσει την Επιτροπή στις δαπάνες και στα δικαστικά έξοδα στα οποία υπεβλήθη η προσφεύγουσα.

Οι *παρεμβαίνουσες GALC και GELC*

α) δηλώνουν ότι υποστηρίζουν τα αιτήματα των προσφευγουσών στην κύρια υπόθεση, με τα οποία ζητείται η ακύρωση της απόφασης της Επιτροπής της 25ης Νοεμβρίου 1981·

β) ζητούν να καταδικαστεί η Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα των παρεμβαινουσών ενώσεων.

Η παρεμβαίνουσα *Börsenverein des Deutschen Buchhandels* δηλώνει ότι συμμερίζεται πλήρως τις απόψεις και τα αιτήματα των παρεμβαινουσών GALC και GELC.

Η *Επιτροπή* ζητεί από το Δικαστήριο:

α) να απορρίψει τις προσφυγές της VBBB και της VBVB·

β) να καταδικάσει τις προσφεύγουσες στα δικαστικά έξοδα στα οποία υπεβλήθη η Επιτροπή και τις παρεμβαίνουσες υπέρ των προσφευγουσών στα δικαστικά τους έξοδα·

γ) επικουρικώς: να καταδικάσει την VBVB στο ήμισυ των δικαστικών εξόδων της Επιτροπής.

Οι *παρεμβαίνουσες NV Club, NV GB-INNO-BM και NV SODAL* ζητούν από το Δικαστήριο να απορρίψει όλα τα αιτήματα των προσφευγουσών στην κύρια υπόθεση.

IV — Ισχυρισμοί και επιχειρήματα των διαδίκων κατά την έγγραφη διαδικασία

Οι *προσφεύγουσες και οι υπέρ αυτών παρεμβαίνουσες* προβάλλουν, κατά της προσβαλλόμενης απόφασης, σειρά λόγων, από τους οποίους άλλοι αφορούν τον τύπο και άλλοι την ουσία, καθιστώντας την πλημμελή και συνεπαγόμενοι την ακύρωσή της.

Η *Επιτροπή και οι υπέρ αυτής παρεμβαίνουσες* δεν θεωρούν βάσιμο κανέναν από τους ισχυρισμούς αυτούς.

Α — Επί των λόγων ακυρώσεως που αφορούν τον τύπο

Ως προς το ότι ελήφθη υπόψη το συλλογικό σύστημα αποκλειστικότητας

Οι *προσφεύγουσες* προσάπτουν στην Επιτροπή ότι στήριξε την απόφασή της στο ότι στην επίδικη συμφωνία εφέρετο ως υπάρχον σύστημα συλλογικής αποκλειστικότητας, καίτοι αυτή γνώριζε καλώς ότι το σύστημα αυτό δεν είχε πλέον εφαρμογή στην πραγματικότητα. Κατά την *VBVB*, η Επιτροπή πληροφορήθηκε επίσημα το γεγονός αυτό το 1979 και το 1981, τη στιγμή της κοινοποίησης της κατάργησης του μηχανισμού έγκρισης στο βελγικό

εθνικό σύστημα. Εφόσον οι προϋποθέσεις έγκρισης του εθνικού συστήματος, οι οποίες είχαν διεθνική επίπτωση, είχαν καταργηθεί, δεν ήταν δυνατό το σύστημα αποκλειστικότητας να εξακολουθεί να εφαρμόζεται σε διακρατικό επίπεδο.

Η *Επιτροπή* εκθέτει ότι πραγματεύτηκε τα εθνικά συστήματα μόνο κατά το μέτρο που ήταν αναγκαίο και αναπόφευκτο για να εκτιμήσει την αλληλουχία της επίδικης απόφασης, ενώ απέφυγε να προβεί σε νομική εκτίμηση των συστημάτων τα οποία δεν αποτελούσαν αντικείμενο της διαδικασίας.

Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ο εκπρόσωπος της Επιτροπής αναγνώρισε εξάλλου ότι τα στοιχεία που αφορούσαν το σύστημα συλλογικής αποκλειστικότητας δεν ίσχυαν πλέον και ότι οι αιτιάσεις που διατυπώθηκαν σχετικά κατέστησαν άνευ αντικειμένου.

Ως προς το ότι ελήφθη γενικά υπόψη το σύστημα διατίμησης

Οι *παρεμβαίνουσες GELC και GALC* διατυπώνουν κατά της Επιτροπής επικρίσεις που προσομοιάζουν με εκείνες των προσφευγουσών.

Η *Επιτροπή* προβάλλει ότι η απόφασή της έπρεπε να αναφερθεί στη συμφωνία όπως αυτή της κοινοποιήθηκε. Ουδέποτε έγινε επίσημη τροποποίηση της συμφωνίας. Για να στηρίξει την απόφασή της ήταν αρκετό να διαπιστώσει ότι η επίδικη συμφωνία είχε ως αντικείμενο τη νόθευση του ανταγωνισμού. Εξάλλου, η κοινοποίηση της νέας διατύπωσης του βελγικού εθνικού συστήματος, συνδυασμένης με την εφαρμογή διαφορετικής πολιτικής από τις δύο ενδιαφερόμενες ενώσεις, θα μπορούσε να συνεπάγεται την εκ νέου πραγματική εφαρμογή των κανόνων αποκλειστικότητας στο διεθνικό επίπεδο.

Παρά τον ισχυρισμό ότι η απόφαση δεν είχε ως αντικείμενο τη νομιμότητα του κάθετου συστήματος διατίμησης, αυτού καθαυτού, η Επιτροπή παρέλειψε να αποδείξει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της διεθνικής συμφωνίας ή των εθνικών κανονισμών της VBVB και της VBBB. Στην πραγματικότητα, η Επιτροπή στηρίχτηκε στην άποψη ότι το γενικό κάθετο σύστημα διατίμησης για τα βιβλία δεν μπορεί να γίνει δεκτό ενόψει των κοινοτικών κανόνων ανταγωνισμού. Τα επιχειρήματα που αναπτύσσονται με την προσβαλλόμενη απόφαση επί των πλεονεκτημάτων του επίδικου συστήματος στο επίπεδο της έκδοσης και της διανομής στηρίζονται σε γενικότερη θεώρηση του κάθετου συστήματος διατίμησης. Επίσης, με το υπόμνημα αντικρούσής της, η Επιτροπή βασίζεται σε ορισμένες γενικές απόψεις του συλλογικού καθορισμού των τιμών για να αρνηθεί την αίτηση εξαίρεσης.

Ως προς το ότι ελήφθησαν υπόψη τα εθνικά συστήματα

Οι *προσφεύγουσες* προσάπτουν στην Επιτροπή τη διπλή αιτίαση: αφενός, η απόφασή της εμπεριέχει εσωτερική αντίφαση, λόγω του ότι εξετάζει τα εθνικά συστήματα ενώ συγχρόνως αρνείται να τα συμπεριλάβει στη διαδικασία· αφετέρου, προέβη σε ελλιπή και εσφαλμένη εκτίμηση των εθνικών μηχανισμών και της σχέσης τους με την επίδικη συμφωνία.

Η *Επιτροπή* αρνείται ότι προέβη σε σφαιρική εκτίμηση επί της πρακτικής του συστήματος διατίμησης. Εξέτασε μόνο ορισμένες γενικές εκφάνσεις της συλλογικής κατάστασης των τιμών, δεδομένου ότι η εκτίμηση της συμφωνίας δεν μπορούσε να αποχωριστεί εντελώς από τις εκφάνσεις αυτές.

Ως προς το σεβασμό των δικαιωμάτων των προσφευγουσών

Οι *προσφεύγουσες* προσάπτουν στην Επιτροπή ότι έθιξε, ποικιλοτρόπως, τα δικαιώματά τους τόσο κατά την επεξεργασία όσο και με το περιεχόμενο της προσβαλλόμενης απόφασης.

α) Εξετάζοντας τα εθνικά συστήματα στο πλαίσιο της εκτίμησης της επίδικης συμφωνίας, η Επιτροπή είχε προδικάσει την απόφασή της επί των μηχανισμών αυτών, χωρίς να κινήσει την επίσημη διαδικασία. Ο τρόπος αυτός ενέργειας θίγει τα δικαιώματα των εθνικών ενώσεων.

6) Η Επιτροπή, λαμβάνοντας την επίδικη απόφαση, δεν τήρησε τις υποσχέσεις που έδωσε κατά τις ακροάσεις και ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να προβεί σε προηγούμενη έρευνα στον τομέα του βιβλίου. Εξάλλου, αρνήθηκε να μετάσχει λυσιτελώς στην αναζήτηση λύσεων και να λάβει υπόψη τις δηλώσεις προθέσεων ενώπιον του Κοινοβουλίου.

γ) Τα συστήματα που προβλέπονται με την επικρινόμενη συμφωνία αντιστοιχούν στο σύστημα που ισχύει στις άλλες χώρες της Κοινότητας. Αποφαινόμενη μόνο επί της βελγο-ολλανδικής συμφωνίας και μη χορηγώντας την αρνητική τροποποίηση λόγω του συστήματος διατίμησης σε διεθνικό επίπεδο, η Επιτροπή προβαίνει σε διάκριση μεταξύ των υποκειμένων δικαίου των κρατών μελών, εις βάρος της ολοκλήρωσης της μικρής πολιτιστικής και γλωσσικής ολλανδόφωνης κοινότητας.

δ) Εκκινώντας από τη διαπίστωση ότι όλα τα κράτη μέλη γνωρίζουν το σύστημα διατίμησης στον τομέα του βιβλίου, η *VBVB* προσάπτει στην Επιτροπή ότι αγνόησε τη νομολογία του Δικαστηρίου. Το Δικαστήριο, με την απόφαση της 14ης Μαΐου 1974 (4/73, Nold, Jurispr. σ. 491), έκρινε ότι επιβάλλεται ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων που είναι κοινά στα κράτη μέλη και, με την απόφαση της 18ης Μαΐου 1982 (155/79, AM & S, Συλλογή, σ. 1575), ο σεβασμός των αρχών και των αντιλήψεων που είναι κοινές στα κράτη μέλη. Εξάλλου, η Επιτροπή, με την απαγόρευση του συστήματος διατίμησης, παραβίασε τη συνταγματική αρχή της ελευθερίας της έκφρασης.

Η *Επιτροπή* αμφισβητεί το κατά πόσο ασκεί επιρροή το σύνολο αυτών των λόγων ακυρώσεως.

α) Η Επιτροπή δεν διατύπωσε καμιά κρίση επί των εθνικών συστημάτων και το ζήτημα αν τα συστήματα αυτά συμφωνούν προς τους κοινοτικούς κανόνες ανταγωνισμού παραμένει ανοικτό.

6) Δεν είχε δώσει τις υποσχέσεις που διατείνονται οι προσφεύγουσες, αλλά ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου επέμεινε επί των ευθυνών της στον τομέα του ανταγωνισμού. Κατά τις ακροάσεις, ο εκπρόσωπός της διατύπωσε σαφώς τις αιτιάσεις της Επιτροπής κατά της συμφωνίας.

γ) Η επικρινόμενη συμφωνία εμφανίζει ειδικά χαρακτηριστικά, ιδιαζόντως περιοριστικά, που προκύπτουν από το διεθνικό και συλλογικό χαρακτήρα της.

δ) Οι εθνικές κανονιστικές ρυθμίσεις στον τομέα των τιμών των βιβλίων περιλαμβάνονται στον ιδιαίτερο τομέα του κανονιστικού οικονομικού και κοινωνικού δικαίου και δεν υπάγονται ούτε στους νομικούς κανόνες γενικού χαρακτήρα ούτε, a fortiori, στα θεμελιώδη δικαιώματα.

Οι *παρεμβαίνουσες GALC και GELC* προβάλλουν λόγους που σε πολλά σημεία ομοιάζουν με τους λόγους ακυρώσεως των προσφευγουσών.

Με την απόφασή της, η Επιτροπή υιοθέτησε μια γενική άποψη επί του καθέτου συστήματος διατίμησης για τα βιβλία, είτε σε εθνικό είτε σε διεθνικό επίπεδο, ενώ δεν έδωσε την ευκαιρία στις ενδιαφερόμενες ενώσεις να παρέμβουν στη διαδικασία για να προστατεύσουν τα δικαιώματά τους. Ο τρόπος αυτός ενέργειας είναι εξάλλου αντίθετος προς τις δηλώσεις του εκπροσώπου της, κατά τις οποίες οι ενδιαφερόμενες ενώσεις θα είχαν την ευκαιρία να προβάλουν τα επιχειρήματά τους, και προς τις ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου υποσχέσεις ότι η Επιτροπή θα προέβαινε σε λεπτομερή μελέτη στον τομέα του βιβλίου.

Η *Επιτροπή* επιβεβαιώνει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν προδικάζει την εκτίμησή της επί του συστήματος διατίμησης γενικά.

Οι παρεμβαίνουσες επικαλούνται τις δήθεν υποσχέσεις, οι οποίες δεν είχαν δοθεί.

Ως προς το αν η διαδικασία εξελίχτηκε κανονικά

Η *προσφεύγουσα VBVB* αμφισβητεί, σε πολλά σημεία, το ότι εξελίχτηκε κανονικά η διαδικασία που κατέληξε στην επίδικη απόφαση.

α) Ο γενικός διευθυντής ανταγωνισμού δεν είχε καμιά εντολή για να υπογράψει την κοινοποίηση των αιτιάσεων «in opdracht» και η Επιτροπή αδυνατεί να προσκομίσει και την παραμικρή ένδειξη ως προς την ύπαρξη της εντολής αυτής.

Εξάλλου, ο γενικός διευθυντής δεν μπορεί να δικαιολογήσει οποιαδήποτε μεταβίβαση αρμοδιότητας για να προβαίνει στην κοινοποίηση των αιτιάσεων· εν πάση περιπτώσει, τέτοια μεταβίβαση θα ήταν παράνομη και, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, δεν μπορεί να συνάγεται.

6) Η *VBVB* προσάπτει στην Επιτροπή ότι παρέβη το άρθρο 3, παράγραφος 3, του κανονισμού 99/63, διότι απέκλεισε από την ακρόαση της 15ης και 16ης Μαρτίου 1978 φλαμανδό συγγραφέα, που η VBVB πρότεινε να εξεταστεί. Με την απόφαση αυτή, η Επιτροπή επιδίωξε να παραμερίσει τους συγγραφείς της κατηγορίας των καταναλωτών για τους οποίους γίνεται λόγος στην παράγραφο 3 του άρθρου 85 της Συνθήκης.

γ) Η ακρόαση της 18ης Οκτωβρίου 1979 ήταν αντικανονική, διότι ο υπάλληλος στον οποίο η Επιτροπή έδωσε εντολή αντικαταστάθηκε αντικανονικά.

Η *Επιτροπή* είναι της γνώμης ότι η διαδικασία δεν φέρει το στίγμα καμιάς πλημμέλειας.

α) Η φράση «in opdracht» αναφέρεται στην πραγματικότητα στην εξουσιοδότηση προς θέση υπογραφής, για την οποία υπογραφή το αρμόδιο μέλος της Επιτροπής, αφού είχε εγκρίνει την κοινοποίηση των αιτιάσεων, μπορούσε νομίμως να εξουσιοδοτήσει το γενικό διευθυντή.

6) Η Επιτροπή δεν επιδίωξε με κανέναν τρόπο να αποκλείσει από την ακρόαση ορισμένους καταναλωτές, εξάλλου δε τίθεται το ερώτημα αν οι συγγραφείς πρέπει να θεωρηθούν ως καταναλωτές του συλλογικού συστήματος αποκλειστικότητας και του υπό κρίση συλλογικού συστήματος διατίμησης.

Στην προκειμένη περίπτωση, η απουσία του εν λόγω συγγραφέα οφείλεται σε πραγματικό κώλυμα· εξάλλου, η κατηγορία των συγγραφέων είχε αντιπροσωπευθεί κατά τις ακροάσεις από άλλο συγγραφέα.

γ) Ο υπάλληλος που παραβρέθηκε στην ακρόαση της 18ης Οκτωβρίου 1979 είχε ειδική εξουσιοδότηση του υπεύθυνου μέλους επί του ανταγωνισμού της Επιτροπής.

Ως προς τη νομιμότητα της απόφασης από πλευράς τύπου

Η *προσφεύγουσα VBVB,* υποστηριζόμενη επί ορισμένων σημείων από την προσφεύγουσα VBBB, αμφισβητεί, υπό διάφορες απόψεις, τη νομιμότητα της προσβαλλόμενης απόφασης από πλευράς τύπου.

α) Υφίσταται παράβαση των άρθρων 2 και 4 του κανονισμού 99/63, λόγω του ότι η απόφαση περιλαμβάνει αιτιάσεις που δεν υπήρχαν στην κοινοποίηση. Με την κοινοποίηση των αιτιάσεων αμφισβητήθηκε κατ' ουσία ο μηχανισμός έγκρισης, ενώ με την απόφαση τονίστηκε το καθεστώς διατίμησης.

β) Η επίδικη απόφαση στερείται νομιμότητας λόγω της αοριστίας της κοινοποίησης των αιτιάσεων, που δεν επανορθώθηκε από την Επιτροπή. Η κοινοποίηση περιείχε ανακριβή αριθμητικά στοιχεία ή αριθμούς που δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και αναφερόταν στα εθνικά και διακρατικά συστήματα αποκλειστικότητας, τα οποία στην πραγματικότητα έχουν καταργηθεί.

γ) Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου (απόφαση της 13. 7. 1966, 56 και 58/64, Grundig, Jurispr. σ. 428), η Επιτροπή υποχρεούται να ανατρέψει τους ισχυρισμούς που ανέπτυξαν τα μέρη. Όμως, στην προκειμένη περίπτωση, η Επιτροπή παρέλειψε να απαντήσει στους νομικούς ισχυρισμούς που στηρίζονται στην παράβαση του άρθρου 10 α της «Συμβάσεως της Ενώσεως των Παρισίων», επί του αθέμιτου ανταγωνισμού, και του άρθρου 10 της «Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», επί της ελευθερίας της έκφρασης. Από την αδικαιολόγητη αυτή έλλειψη απάντησης συνάγεται ότι οι ισχυρισμοί πρέπει να θεωρηθούν ως γενόμενοι δεκτοί.

δ) Ουδέποτε επετράπη στην VBVB, παρόλον ότι υπέβαλε αίτηση με έγγραφο της 1ης Οκτωβρίου 1979, να λάβει γνώση του διοικητικού φακέλου και των εγγράφων της Επιτροπής, ουδέ και περίληψης του περιεχόμενου του φακέλου.

Η *Επιτροπή* αντικρούει τους λόγους που προβάλλονται κατά της έλλειψης νομιμότητας της απόφασής της από πλευράς τύπου.

α) Η κοινοποίηση των αιτιάσεων και η απόφαση αναφέρονται τόσο στο συλλογικό σύστημα αποκλειστικότητας όσο και στο συλλογικό σύστημα διατίμησης.

β) Η κοινοποίηση των αιτιάσεων πληροί τις προϋποθέσεις σαφήνειας που επιβάλλει η νομολογία του Δικαστηρίου. Τα δήθεν ανακριβή αριθμητικά στοιχεία υπήρξαν αντικείμενο εμπεριστατωμένης ανταλλαγής απόψεων. Αν, μετά την κοινοποίηση των αιτιάσεων, επιβαλλόταν επανόρθωση, η Επιτροπή δεν ήταν υποχρεωμένη να προβεί στην επανόρθωση αυτή παρά μόνο στο πλαίσιο της απόφασής της.

γ) Από την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν είναι υποχρεωμένη να εξετάζει όλα τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που προβάλλουν τα μέρη. Η απόφαση Grundig, που επικαλούνται οι προσφεύγουσες, καθιερώνει αρχές αντίθετες προς εκείνες που προβάλλουν οι προσφεύγουσες.

δ) Ουδέποτε υποβλήθηκε στην Επιτροπή συγκεκριμένο αίτημα από την προσφεύγουσα VBVB, όσον αφορά την πληροφόρηση της τελευταίας. Το επικαλούμενο έγγραφο έχει αξία μόνο γενικής δήλωσης αρχής.

Β — Ως προς τους λόγους ακυρώσεως από πλευράς ουσίας

Επί της «Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων»

Η *VBVB* εκθέτει τα καταστροφικά αποτελέσματα που η εγκατάλειψη του συστήματος διατίμησης θα ασκούσε στο ποσοτικό και ποιοτικό επίπεδο της παραγωγής βιβλίων. Προς στήριξη της άποψής της, παραπέμπει κυρίως στην κατάσταση που παρατηρήθηκε στη Σουηδία και στη Γαλλία, μετά την κατάργηση του συστήματος διατίμησης. Με την απόφασή της η Επιτροπή παραβίασε την αρχή της ελευθερίας της έκφρασης, που καθιερώνεται με το άρθρο 10 της «Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων»: η κατάργηση της διατίμησης θα οδηγήσει, αν ληφθούν υπόψη τα χαρακτηριστικά της σχετικής αγοράς, σε κατάσταση έμμεσης λογοκρισίας.

Η *Επιτροπή* προβάλλει ότι η κατάσταση στη Γαλλία και Σουηδία δεν μπορεί να αποτελέσει αξιόλογο παράδειγμα για το Βέλγιο και τις Κάτω Χώρες. Είναι εντελώς απίθανο ότι η ελευθέρωση του διακρατικού εμπορίου θα είχε ως συνέπεια την κατάρρευση των εθνικών συστημάτων. Οι κανόνες περί του ανταγωνισμού δεν μπορούν να είναι ασυμβίβαστοι προς την αρχή της ελευθερίας της έκφρασης, διότι δεν αποσκοπούν στο να θίξουν το θεμελιώδες αυτό δικαίωμα. Εξάλλου, η αρχή για την οποία γίνεται λόγος δεν πρέπει να συσχετίζεται με το ποιοτικό επίπεδο της παραγωγής βιβλίων.

Επί της «Συμβάσεως της Ενώσεως των Παρισίων»

Κατά την *προσφεύγουσα VBVB*, μόνο η διατήρηση του συστήματος διατίμησης μπορεί να προστατεύσει τους βιβλιοπώλες κατά της πρακτικής προσφοράς ειδών για προσέλκυση πελατείας, που ειναι ήδη δυνατό να διαπιστωθεί στο Βέλγιο. Η Σύμβαση της Ενώσεως των Παρισίων, η οποία, με το άρθρο της 10α, καθιερώνει σύστημα προστασίας κατά της πρακτικής αυτής, είναι «self-executing» και δημιουργεί δικαιώματα για τους πολίτες. Δεδομένου ότι η Σύμβαση αυτή έχει κυρωθεί από το Βέλγιο και τις Κάτω Χώρες, όπως εξάλλου από όλα τα κράτη μέλη, πριν από την υπογραφή της Συνθήκης ΕΟΚ, πρέπει να υπερέχει της Συνθήκης.

Η *Επιτροπή* αμφισβητεί τον self-executing χαρακτήρα της Σύμβασης, εφόσον τα συμβαλλόμενα κράτη διατηρούν μεγάλη ελευθερία στην ερμηνεία της έννοιας του «αθέμιτου ανταγωνισμού». Σχετικά, δεν μπορεί να γίνει λόγος για μια γενικά αναγνωρισμένη αρχή του δικαίου, την οποία το Δικαστήριο πρέπει να σεβαστεί. Ομοίως, το πρόβλημα της ιεραρχικής σειράς μεταξύ της Συμβάσεως της Ενώσεως και της Συνθήκης ΕΟΚ αντιστοίχως πρέπει να επιλυθεί κατά τρόπο διαφορετικό από εκείνον που προτείνει η προσφεύγουσα.

Όσον αφορά το ουσιαστικό επίπεδο, πρέπει να διαπιστωθεί ότι η πρακτική κατώτερης τιμής από την επιβαλλόμενη τιμή δεν είναι «ipso facto » πώληση επί ζημία. Οι έμποροι, πραγματικά θύματα της πρακτικής προσφοράς ειδών για προσέλκυση πελατείας, βρίσκουν επαρκή προστασία με την εφαρμοστέα εθνική νομοθεσία.

Επί της εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1

Α — Ως προς τη φύση της επίδικης συμφωνίας

Η *προσφεύγουσα VBVB* προσάπτει στην Επιτροπή ότι δεν έδωσε ακριβή χαρακτηρισμό στην επίδικη συμφωνία. Στην πραγματικότητα πρόκειται για απόφαση ενώσεων επιχειρήσεων. Τέτοια απόφαση θα ενέπιπτε στην παράγραφο 1 του άρθρου 85, μόνο αν πραγματικά ετηρείτο από τα μέλη των ενώσεων. Όμως, το σύστημα αποκλειστικότητας, ακόμη κι αν περιλαμβάνεται στη συμφωνία, ουδέποτε εφαρμόστηκε.

Η *Επιτροπή* θεωρεί ότι τόσο η διατύπωση του άρθρου 85, παράγραφος 1, όσο και η ερμηνεία που έδωσε στην εν λόγω παρά-

γραφο το Δικαστήριο με την απόφασή του της 15ης Μαΐου 1975 (71/74, Frubo, Jurispr. σ. 563) επιτρέπουν να εκτιμηθεί η έκταση εφαρμογής της απόφασης που έλαβε η ένωση επιχειρήσεων.

Β — Επί του περιορισμού του ανταγωνισμού

α) Ως προς την έννοια του αποτελεσματικού ανταγωνισμού

Κατά τις *προσφεύγουσες*, το άρθρο 85 συνεπάγεται την ύπαρξη αποτελεσματικού ανταγωνισμού στην αγορά. Το Δικαστήριο έκρινε, με τις αποφάσεις του της 25ης Οκτωβρίου 1977 (26/76, Metro, Jurispr. σ. 1875) και της 30ής Ιουνίου 1966 (56/65, Société Technique Minière, Jurispr. σ. 337), ότι ο ανταγωνισμός διαφέρει ανάλογα με τη φύση του προϊόντος και την οικονομική δομή της σχετικής αγοράς και ότι πρέπει να τοποθετείται στο πραγματικό του πλαίσιο. Η Επιτροπή, περιορισθείσα να υποστηρίξει ότι το σύστημα διατίμησης εμπίπτει αυτόματα στην απαγόρευση, επιδιώκει να μη λάβει υπόψη τον ειδικό χαρακτήρα της σχετικής αγοράς και το πλαίσιο μέσα στο οποίο τοποθετείται η προσβαλλόμενη απόφαση. Ο ανταγωνισμός μεταξύ σημάτων δεν μπορεί, στην προκειμένη περίπτωση, παρά να διαδραματίζει δευτερεύοντα λόγο, εφόσον κάθε βιβλίο διαφέρει από το άλλο και δημιουργεί ξεχωριστή αγορά. Στο επίπεδο του ανταγωνισμού στη λιανική πώληση μεταξύ προϊόντων του ίδιου σήματος, στην εξέταση του συμβιβαστού της συμφωνίας προς τις απαιτήσεις της παραγράφου 1 του άρθρου 85 πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το νομικό και οικονομικό πλαίσιο. Σχετικά, πρέπει να υπομνηστεί ότι όλα τα κράτη μέλη εφαρμόζουν μηχανισμό διατίμησης, προκειμένου να εξασφαλίζουν αποτελεσματικό σύστημα διανομής και ελευθερία έκφρασης. Η επίδικη συμφωνία συμβάλλει στην ολοκλήρωση των γλωσσικών και πολιτιστικών κοινοτήτων, φλαμανδικής και ολλανδικής, στόχος που είναι σύμφωνος τόσο προς τις αντιλήψεις των ενδιαφερομένων κρατών όσο και προς την αρχή της ολοκλήρωσης του κοινοτικού δικαίου και που καθιερώνεται με τη συνθήκη περί γλωσσικής ένωσης μεταξύ του Βελγίου και των Κάτω Χωρών.

Η *Επιτροπή* συμμερίζεται τις απόψεις των προσφευγουσών ως προς το ρόλο της έννοιας του αποτελεσματικού ανταγωνισμού. Πάντως, το Δικαστήριο ουδέποτε έκρινε ότι η Επιτροπή οφείλει, στο πλαίσιο της παραγράφου 1 του άρθρου 85, να προβαίνει στην ίδια στάθμιση των διαφόρων παραγόντων ανταγωνισμού με εκείνη στην οποία υποχρεούται βάσει της παραγράφου 3, ούτε και σε ανάλογη συγκριτική εκτίμηση. Με την απόφαση Metro έγινε εκτίμηση του αποτελεσματικού ανταγωνισμού σε σχέση με το άρθρο 85, εξεταζόμενο στο σύνολό του. Εξάλλου, στην ίδια απόφαση διευκρινίζεται ότι ο ανταγωνισμός μέσω των τιμών ποτέ δεν πρέπει να εξαλείφεται πλήρως. Οι προσφεύγουσες δεν είναι δυνατό να προβάλλουν αντικειμενικές απαιτήσεις, ιδιάζουσες στο εμπόριο βιβλίου, για τις οποίες θα μπορούσε να λεχθεί ότι δεν συνιστούν περιορισμό του ανταγωνισμού. Ομοίως, δεν είναι δυνατό να διατείνονται, κατ' εφαρμογή της απόφασης της 8ης Ιουνίου 1982 (258/78, Nungesser, Συλλογή, σ. 2015), ότι οι περιορισμοί του ανταγωνισμού είναι αναγκαίοι για να ενθαρρύνεται ο ανταγωνισμός στον τομέα του βιβλίου.

Οι *παρεμβαίνουσες NV Club, NV GB-INNO-BM και NV SODAL* προβάλλουν επίσης ότι, ακόμη κι αν η ένταση του ανταγωνισμού μπορεί να διαφέρει αναλόγως των προϊόντων και της δομής της οικείας αγοράς, δεν μπορεί να γίνει δεκτή η πλήρης εξάλειψη της κατ' εξοχήν υπερέχουσας μορφής άμιλλας που συνιστά ο ανταγωνισμός μέσω των τιμών. Θα ήταν πάρα πολύ σημαντικό να μπορούσε να υπάρξει ένα δίκτυο διανομέων βιβλίου παράλληλα με το επίσημο δίκτυο, το οποίο εφαρμόζει ενιαίες και ανελαστικές τιμές.

6) Ως προς την εκτίμηση των διαφόρων παραγόντων ανταγωνισμού

— Επί του ανταγωνισμού μέσω των τιμών

Οι *προσφεύγουσες* επιμένουν επί της θεμελιώδους διαφοράς μεταξύ της αγοράς του βιβλίου και της αγοράς οποιουδήποτε άλλου προϊόντος. Μεταξύ των καταναλωτών των βιβλίων περιλαμβάνεται η σημαντική κατηγορία των δανειζόμενων, ελάχιστα πρόθυμων να αγοράσουν βιβλία, ακόμη και σε περίπτωση μείωσης της τιμής. Θα ήταν λάθος να γίνει δεκτό ότι οι καταναλωτές διαθέτουν ορισμένο μέρος από τα εισοδήματά τους για την αγορά βιβλίων, ότι η μείωση της τιμής επιτρέπει την αύξηση των πωλήσεων ή ότι η τιμή συνιστά το καθοριστικό στοιχείο στην επιλογή του καταναλωτή. Η άποψη αυτή διαψεύδεται ακόμη από την πολύ μικρή ελαστικότητα της ζήτησης σε σχέση με την τιμή, η οποία διαπιστώθηκε στην πράξη. Οι πραγματοποιηθείσες μελέτες δείχνουν ότι μείωση της τιμής κάτω του 20 % δεν συνεπάγεται καν αύξηση των πωλήσεων· οι ίδιες μελέτες οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι εγκατάλειψη του συστήματος των σταθερών τιμών θα προκαλούσε μάλλον τάση ανόδου των τιμών.

Εξάλλου, η επίδικη συμφωνία δεν συνεπάγεται καθόλου το πλήρες πάγωμα των τιμών, αλλά το πολύ ορισμένη ανελαστικότητα στη δομή τους. Στο επίπεδο της έκδοσης, η τιμή καθορίζεται με πλήρη ελευθερία· οι τιμές που εφαρμόζουν οι εκδότες έναντι των εμπόρων χονδρικής πώλησης και οι τελευταίοι έναντι των λιανοπωλητών είναι επίσης ελεύθερες. Στο επίπεδο της λιανικής πώλησης, οι λιανοπωλητές έχουν διάφορες δυνατότητες να παρέχουν μειώσεις στην τιμή. Εξάλλου, στο επίπεδο αυτό υπάρχει σημαντικός ανταγωνισμός μεταξύ διαφόρων τύπων έκδοσης του ίδιου τίτλου.

Οι *παρεμβαίνουσες GALC και GELC* υπογραμμίζουν επίσης την ιδιομορφία της αγοράς βιβλίου σε σχέση με άλλες αγορές· η Επιτροπή κακώς δεν έλαβε υπόψη την ιδιομορφία αυτή.

Η *Επιτροπή* θεωρεί ότι η κατηγορία των δανειζομένων συνιστά σημαντικό αριθμό προσώπων που θα ήταν δυνατό να αγοράσουν βιβλία. Η ελευθέρωση του ανταγωνισμού στην αγορά του βιβλίου θα μπορούσε να αυξήσει το τμήμα των εισοδημάτων που ο καταναλωτής διαθέτει για την αγορά βιβλίων, σε σχέση με εκείνο που διαθέτει για τα προϊόντα της αγοράς μέσων ψυχαγωγίας γενικά. Όσον αφορά την ελαστικότητα της τιμής, πρέπει να διαπιστωθεί ότι η αγορά βιβλίου χαρακτηρίζεται από σχετική ελαστικότητα. Οι αριθμοί που παραθέτουν οι προσφεύγουσες παραμένουν απλός ισχυρισμός. Εξάλλου, δεν είναι δύσκολο να βρεθούν στην αγορά επιχειρήσεις διατεθειμένες να παρέχουν εκπτώσεις του μεγέθους για το οποίο γίνεται λόγος. Η σημασία που πρέπει να δοθεί στον ανταγωνισμό μέσω των τιμών μεταξύ προϊόντων του ίδιου σήματος προκύπτει από τις ίδιες τις δηλώσεις των προσφευγουσών, κατά τις οποίες ελάχιστο μόνο βάρος πρέπει να δοθεί στον ανταγωνισμό μεταξύ διαφορετικών τίτλων, έστω και παρεμφερούς περιεχομένου. Είναι προφανές ότι ο ανταγωνισμός μέσω των τιμών, στο επίπεδο λιανικής πώλησης, στην πράξη καταργείται. Οι παράγοντες ανταγωνισμού στο επίπεδο της τιμής, που επικαλούνται οι προσφεύγουσες, έχουν εντελώς δευτερεύουσα σημασία.

— Επί των λοιπών παραγόντων ανταγωνισμού

Οι *προσφεύγουσες*, εξετάζοντας την ιδιάζουσα φύση του βιβλίου και την ειδική δομή της σχετικής αγοράς, υπογραμμίζουν διάφορους παράγοντες ανταγωνισμού που επηρεάζονται από τον ανταγωνισμό που υφίσταται μόνο στο επίπεδο των τιμών. Η εφαρμογή του συστήματος διατίμησης επέτρεψε στους βιβλιοπώλες να διευρύνουν την προσφορά τους, να έχουν σημαντικό απόθεμα και να διατηρούν υπηρεσία παραγγελιών και πληροφόρησης.

Κατά την *Επιτροπή*, οι παράγοντες αυτοί έχουν σχετική μόνο σημασία, αφού

μεγάλες ομάδες καταναλωτών προσφεύγουν στο είδος του βιβλιοπώλη που περιγράφεται. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι ο αποκλεισμός του ανταγωνισμού μέσω των τιμών εμποδίζει τον καταναλωτή να προσδιορίσει ελεύθερα, πέρα από τα σύνορα, τη σχέση μεταξύ του επιπέδου των τιμών και των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Οι *προσφεύγουσες NV Club, NV GB-INNO-BM και NV SODAL* υποστηρίζουν την άποψη της Επιτροπής, κατά την οποία ο πολιτιστικός χαρακτήρας του βιβλίου δεν δικαιολογεί τη μη υπαγωγή του στις διατάξεις της συνθήκης περί ανταγωνισμού. Ο ανταγωνισμός μέσω των τιμών δεν είναι καθόλου ασυμβίβαστος προς την ύπαρξη των άλλων παραγόντων ανταγωνισμού που επικαλούνται οι προσφεύγουσες.

γ) Επί του βασίμου της προσβαλλόμενης απόφασης

Οι *προσφεύγουσες* προσάπτουν στην Επιτροπή ότι δεν έχει αιτιολογήσει επαρκώς την απόφασή της όσον αφορά τον περιορισμό του ανταγωνισμού. Επαναλαμβάνουν ότι, στο σύστημα αποτελεσματικού ανταγωνισμού, που λειτουργεί σε ιδιάζουσα αγορά όπως είναι εκείνη του βιβλίου, το κάθετο σύστημα επιβαλλόμενων τιμών, ατομικό ή συλλογικό, δεν έχει ως αποτέλεσμα να συναπάγεται ipso facto περιορισμό του ανταγωνισμού. Εξάλλου, η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη το γεγονός ότι το εμπόριο ολλανδικών βιβλίων μεταξύ του Βελγίου και των Κάτω Χωρών, δεν υποβάλλεται σε σύστημα αποκλειστικότητας.

Η *VBVB* προσάπτει επιπλέον στην Επιτροπή ότι μετέβαλε τον ανταγωνισμό σε καθεαυτό στόχο, παραλείποντας να ερμηνεύσει το άρθρο 85 σε σχέση με τους στόχους ολοκλήρωσης, οι οποίοι περιλαμβάνονται στο άρθρο 2 της Συνθήκης ΕΟΚ και επιβεβαιώθηκαν από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Το σύστημα διατίμησης αποτελεί το μόνο μέσο για να καταπολεμηθεί αποτελεσματικά η πρακτική προσφοράς ειδών για προσέλκυση πελατείας· το σύστημα αυτό εφαρμόζεται σε όλα τα κράτη μέλη της Κοινότητας.

Δημιουργείται αντίφαση από το γεγονός ότι απαγορεύεται στις επιχειρήσεις, βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 1, αυτό που επιτρέπεται στα κράτη μέλη βάσει των άρθρων 30 μέχρι 36 της Συνθήκης.

Η *Επιτροπή* εμμένει στο γεγονός ότι η επίδικη συμφωνία προβλέπει, παράλληλα με το συλλογικό σύστημα διατίμησης, συλλογικό σύστημα αποκλειστικότητας. Η προσβαλλόμενη απόφαση περιλαμβάνει εξάλλου ειδική αιτιολογία για καθένα από τους δύο αυτούς μηχανισμούς.

Ειδικότερα, όσον αφορά το σύστημα διατίμησης, η Επιτροπή εξέθεσε σαφώς με την προσβαλλόμενη απόφαση ότι ο εν λόγω μηχανισμός αποκλείει τον ανταγωνισμό μέσω των τιμών μεταξύ βιβλιοπωλών και περιορίζει την ελευθερία δράσης εκδοτών και εισαγωγέων.

Υπάρχει διάσταση αντικειμένου μεταξύ των άρθρων 30 μέχρι 36 και του άρθρου 85 της Συνθήκης· τα μεν πρώτα αφορούν τις πρακτικές που είναι ικανές να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, το δε δεύτερο αναφέρεται στις πρακτικές που επηρεάζουν τον ανταγωνισμό. Το άρθρο 30 έχει σημασία για την εφαρμογή του άρθρου 85, μόνο κατά το μέτρο που αντιπροσωπεύει ένα όριο αρμοδιότητας, υπό την έποψη του επηρεασμού του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών.

Οι *παρεμβαίνουσες NV Club, NV GB-INNO-BM και NV SODAL* αναγνωρίζουν ότι ο ανταγωνισμός εμφανίζεται όχι ως ιδεολογικό αξίωμα, αλλά ως μέσο, μεταξύ άλλων, για την πραγματοποίηση της κοινής αγοράς. Το Δικαστήριο πάντως, με την πάγια νομολογία του, υπογράμμισε τη

σημασία που παρέχεται στην ύπαρξη αποτελεσματικού ανταγωνισμού, δηλαδή τον αναγκαίο βαθμό ανταγωνισμού για να τηρηθούν οι θεμελιώδεις απαιτήσεις και να εκπληρωθούν οι στόχοι της Συνθήκης και, ειδικότερα, η δημιουργία ενιαίας αγοράς που συγκεντρώνει τις ανάλογες προϋποθέσεις με εκείνες της εσωτερικής αγοράς.

Γ — Επί του επηρεασμού του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών

Οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι, αντίθετα προς τα συμπεράσματα της Επιτροπής, κάθε επιχειρηματίας της μιας από τις χώρες παραμένει ελεύθερος να προμηθεύεται από κάθε άλλο επιχειρηματία της άλλης χώρας.

Η Επιτροπή ανάγει τον ανταγωνισμό σε αυτοσκοπό και αναζητεί, στη μεταβολή της δομής του ανταγωνισμού, τα κριτήρια επηρεασμού του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών, αντί να εξετάσει, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου στην απόφαση Grundig και στην απόφαση της 31ης Μαΐου 1979 (22/78, Hugin, Jurispr. σ. 1869), το αποτέλεσμα αυτής της μεταβολής ως προς τον ανταγωνισμό στην πραγματοποίηση των στόχων της ενιαίας αγοράς. Παραγνωρίζει την αυτοτέλεια του κριτηρίου του επηρεασμού του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών σε σχέση με εκείνο του περιορισμού του ανταγωνισμού. Ομοίως, δεν λαμβάνει υπόψη τους στόχους της Συνθήκης και τα χαρακτηριστικά του προϊόντος και της σχετικής αγοράς. Κατά τη Συνθήκη, ο ανταγωνισμός δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά ένα από τα μέσα που επιτρέπουν να πραγματοποιηθεί η ολοκλήρωση της αγοράς. Η επίδικη συμφωνία τείνει στην ολοκλήρωση των γλωσσικών και πολιτιστικών κοινοτήτων, φλαμανδικής και ολλανδικής. Η εγκατάλειψη του διεθνικού αυτού συστήματος διατίμησης θα στεγανοποιούσε τη φλαμανδική και ολλανδική αγορά. Η Επιτροπή θα υπέπιπτε στο σφάλμα να αναγνωρίσει στα βελγο-ολλανδικά σύνορα επιζήμιο ρόλο για την πραγματοποίηση της ενιαίας αγοράς μεταξύ των κρατών μελών.

Η *Επιτροπή* εμμένει στον τυπικό ρόλο που το κριτήριο των αποτελεσμάτων επί του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών διαδραματίζει στο πλαίσιο του άρθρου 85, στο επίπεδο της κατανομής των αρμοδιοτήτων μεταξύ της ίδιας και των αρμόδιων εθνικών αρχών στον τομέα των συμπράξεων. Έτσι, δεν είναι δυνατό στην Επιτροπή να αποφανθεί επί ενός εθνικού συστήματος, αν το σύστημα αυτό, από μόνο του, δεν ασκεί εξωτερική επίδραση στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών.

Όσον αφορά την ουσία, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι ίδιες οι προσφεύγουσες αναγνώρισαν ότι η συμφωνία τους έχει ως σκοπό να εμποδίσει τις παράλληλες εισαγωγές. Η ολοκλήρωση της αγοράς βιβλίου στην Κοινότητα πρέπει να πραγματοποιηθεί με βάση τον ελεύθερο ανταγωνισμό. Η Επιτροπή δεν συνήγαγε τα δυσμενή αποτελέσματα επί του ενδοκοινοτικού εμπορίου από τους περιορισμούς στον ανταγωνισμό, αλλά από το γεγονός ότι οι επιχειρηματίες μιας χώρας στερούνται της ελευθερίας να επιλέγουν τα δίκτυα προμηθειών τους και να καθορίζουν τις τιμές τους. Η Επιτροπή δεν αναγνωρίζει, με κανένα τρόπο, στα βελγο-ολλανδικά σύνορα ρόλο αντίθετο προς την πραγματοποίηση της κοινής αγοράς, αλλά περιορίζεται να διαπιστώσει, σύμφωνα με τα κριτήρια που καθόρισε το Δικαστήριο με την απόφαση Grundig, ότι η συμφωνία είναι ικανή να επηρεάσει, πραγματικά ή δυνητικά, την ελευθερία του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών. Εξάλλου, η ίδια απόφαση διαλαμβάνει ότι, καταρχήν, η κατ' όγκο αύξηση του εμπορίου δεν μπορεί να αποκλείσει τη δυνατότητα ότι η συμφωνία

επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Οι προσφεύγουσες δεν απέδειξαν ότι η εφαρμογή του συλλογικού διεθνικού συστήματος κάθετης διατίμησης είναι αναγκαία για την πραγματοποίηση της γλωσσικής και πολιτιστικής ολοκλήρωσης των Κάτω Χωρών και της Φλάνδρας.

Οι *παρεμβαίνουσες υπέρ των αιτημάτων της Επιτροπής* υποστηρίζουν ότι δεν είναι δυνατό να μη γίνει δεκτό ότι, από οικονομική άποψη, η βελγική και ολλανδική αγορά βιβλίου παραμένουν ξεχωριστές, έστω και λόγω των διαφορετικών εθνικών νομισμάτων, χωρίς να γίνεται λόγος για τις ενδεχόμενες διαφορές στο επίπεδο της φορολογίας, των συνηθειών και των προτιμήσεων των καταναλωτών. Καίτοι η Συνθήκη τείνει προς την πραγματοποίηση μιας ενιαίας αγοράς, δεν επιτρέπει, πάντως, την επιβολή διατίμησης που έχει επίπτωση πέρα από τα σύνορα.

Δ — Επί του αισθητού αποτελέσματος των περιορισμών στον ανταγωνισμό

Η *προσφεύγουσα VBVB* αμφισβητεί τα στοιχεία ως προς τη φλαμανδική αγορά που έχει προσκομίσει η Επιτροπή και τη σημασία των εμπορικών ρευμάτων μεταξύ Κάτω Χωρών και Φλάνδρας. Ειδικότερα, η Επιτροπή παραγνωρίζει τη σημασία και την αυτοτέλεια της φλαμανδικής αγοράς.

Στην ανάλυση του κριτηρίου του αισθητού αποτελέσματος, η Επιτροπή κακώς επικαλείται το σύστημα αποκλειστικότητας, το οποίο έχει καταργηθεί τόσο στο βελγικό εθνικό επίπεδο όσο και στο διακρατικό επίπεδο.

Πρέπει να ληφθεί υπόψη η πολύ μικρή επίδραση της αγοράς βιβλίου ολλανδικής γλώσσας στο σύνολο της ευρωπαϊκής αγοράς, σε σχέση με τις αγορές αγγλικής, γερμανικής και γαλλικής γλώσσας, οι οποίες εξάλλου διέπονται από διακρατικό σύστημα διατίμησης.

Η *Επιτροπή* εμμένει στο γεγονός ότι το σύστημα αποκλειστικότητας εξακολουθεί να περιλαμβάνεται στη συμφωνία και ότι ουδέποτε της κοινοποιήθηκε η τροποποίηση. Όσον αφορά τα αμφισβητούμενα πραγματικά στοιχεία, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι, εν πάση περιπτώσει, τα αριθμητικά στοιχεία, η ακρίβεια των οποίων είναι εξάλλου δύσκολο να διαπιστωθεί, δεν είναι ουσιώδη για το βάσιμο της προσβαλλόμενης απόφασης. Η απόφαση στηρίζεται στη διαπίστωση, η οποία δεν έχει αμφισβητηθεί από την προσφεύγουσα, ότι το ολλανδόφωνο Βέλγιο είναι προεχόντως χώρα εισαγωγής.

Ως προς την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 3

Α — Επί της αίτησης που υποβλήθηκε βάσει του άρθρου 186 της Συνθήκης ΕΟΚ

Η *προσφεύγουσα VBVB* παραπονείται ότι η Επιτροπή αρνείται να προσκομίσει τα εσωτερικά υπηρεσιακά σημειώματα που αποδεικνύουν ότι είχε εξεταστεί η εξαίρεση βάσει της παραγράφου 3 του άρθρου 85· ζητεί από το Δικαστήριο τη λήψη προσωρινού μέτρου, βάσει του άρθρου 186 της Συνθήκης ΕΟΚ, προκειμένου να επιτευχθεί η επίδειξη των εγγράφων αυτών.

Το άρθρο 83, παράγραφος 3, του κανονισμού διαδικασίας, που αντιτάσσει η Επιτροπή στην αίτηση αυτή, δεν έχει εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση και, εν πάση περιπτώσει, αρκεί η χωριστή υποβολή της αίτησης.

Η *Επιτροπή* απαντά ότι το άρθρο 186 δεν αποτελεί το κατάλληλο μέσο για το είδος του μέτρου που ζητεί η προσφεύγουσα. Εξάλλου, η αίτηση πάσχει από πλευράς

τύπου: κατά το άρθρο 83, παράγραφος 3, του κανονισμού διαδικασίας, έπρεπε να είχε υποβληθεί με χωριστό έγγραφο.

Β — Επί του ρόλου της Επιτροπής στην εφαρμογή της παραγράφου 3 του άρθρου 85

Οι *προσφεύγουσες και οι παρεμβαίνουσες GALC και GELC* επικρίνουν τον τρόπο με τον οποίο η Επιτροπή εξέτασε τις δυνατότητες εξαίρεσης βάσει της παραγράφου 3 του άρθρου 85. Η Επιτροπή έλαβε την επίδικη απόφαση προτού αποφανθεί για το γενικό πρόβλημα της διατίμησης στον τομέα των βιβλίων και προτού προβεί στην υποσχεθείσα έρευνα επί της αγοράς βιβλίου. Με την απόφασή της προδίκασε τη μεταγενέστερη εκτίμηση των εθνικών συστημάτων.

Οι προσφεύγουσες επαναλαμβάνουν σχετικά τις επικρίσεις που στηρίζονται στο ότι ελήφθησαν υπόψη το σύστημα αποκλειστικότητας, το οποίο καταργήθηκε στην πραγματικότητα, και η ανάλυση των εθνικών συστημάτων, τα οποία δεν αποτελούν αντικείμενο της διαδικασίας.

Η Επιτροπή παρέλειψε να αποφανθεί επί της ενδεχόμενης αξίας του ατομικού διεθνικού συστήματος διατίμησης. Κατά την εξέτασή της δεν έλαβε υπόψη τους πολιτιστικούς παράγοντες και την ανάγκη προστασίας της ελευθερίας εκφράσεως.

Η *Επιτροπή* επαναλαμβάνει ότι ουδέποτε έδωσε τις επικαλούμενες υποσχέσεις και ότι η επίδικη απόφαση δεν προδικάζει καθόλου την εκτίμησή της επί των εθνικών συστημάτων. Η κατάργηση του συστήματος αποκλειστικότητας ή του συλλογικού χαρακτήρα του συστήματος διατίμησης ουδέποτε κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή. Τα εθνικά συστήματα εξετάστηκαν μόνο κατά το απαραίτητο και αναγκαίο για την εκτίμηση της διεθνικής συμφωνίας μέτρο. Στο μορφωτικό παράγοντα δεν πρέπει να δίδεται απόλυτη προτεραιότητα επί των κανόνων του ανταγωνισμού. Εξάλλου, οι προσφεύγουσες δεν μπορούν να υποστηρίξουν λυσιτελώς ότι η απόφαση θίγει την ελευθερία εκφράσεως. Η εκτίμηση από την Επιτροπή των προϋποθέσεων εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 3, είναι σύμφωνη με τα κριτήρια που ανέπτυξε το Δικαστήριο στην απόφασή του Grundig.

Γ — Επί της συμβολής στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής

α) Επί της βελτίωσης της παραγωγής

Οι *προσφεύγουσες* υπογραμμίζουν το υψηλό ποσοτικό και ποιοτικό επίπεδο των ολλανδόφωνων εκδόσεων στις Κάτω Χώρες και στη Φλάνδρα, αγορά πολύ περιορισμένη γεωγραφικά, που οφείλονται στο συλλογικό σύστημα διατίμησης, το μόνο ικανό να επιτρέψει στους εκδότες να προβαίνουν, κατά το αναγκαίο μέτρο, στον εσωτερικό συμψηφισμό μεταξύ βιβλίων πολύ μεγάλης κυκλοφορίας και λιγότερο αποδοτικών βιβλίων. Οι πειραματισμοί που έγιναν στη Γαλλία και στη Σουηδία, μετά την εγκατάλειψη του συστήματος διατιμήσεως, αποδεικνύουν την ύπαρξη σχέσης αιτιότητας μεταξύ της πολύ ευρείας αυτής προσφοράς και του επίδικου συστήματος τιμών, από το οποίο ωφελούνται όλοι οι καταναλωτές.

Οι *παρεμβαίνουσες GALC και GELC* συμμερίζονται την ανάλυση των προσφευγουσών ως προς τα δυσμενή αποτελέσματα που η κατάργηση του συστήματος διατίμησης έχει επί του ποσοτικού και ποιοτικού επιπέδου της παραγωγής βιβλίων.

Η Επιτροπή είναι της γνώμης ότι η επιβολή ορισμένης τελικής τιμής δεν είναι απα-

ραίτητη για τον εσωτερικό συμψηφισμό στο επίπεδο έκδοσης. Τίποτε δεν εμποδίζει τον εκδότη, που θέλει να επιτύχει ορισμένο βαθμό εσωτερικού συμψηφισμού να καθορίσει την κατάλληλη αρχική τιμή. Τα σουηδικά και γαλλικά παραδείγματα δεν είναι αποφασιστικά. Στην προκειμένη περίπτωση πρόκειται για εγκατάλειψη του επίδικου διεθνικού συστήματος και όχι για ριζική κατάργηση ενός εθνικού συστήματος.

Οι *παρεμβαίνουσες NV Club, NV GB-INNO-BM και NV SODAL* αναφέρουν ότι στο επίπεδο του εκδότη η κατάργηση της διατίμησης δεν είναι ικανή να επηρεάσει σε τίποτε την προσφορά βιβλίων. Ο εκδότης είναι ελεύθερος να εξακολουθήσει να εφαρμόζει το «συμψηφισμό των περιθωρίων κέρδους» μεταξύ των διαφόρων τύπων βιβλίων.

β) Επί της βελτίωσης της διανομής

— Στο επίπεδο του χονδρεμπόρου

Κατά τη *VBVB,* η αποτελεσματική διανομή, που μπορεί να διαπιστωθεί στο επίπεδο αυτό, οφείλεται στην εντατική χρήση οργάνων πληροφορικής, η οποία δεν μπορεί να χρηματοδοτηθεί παρά μόνο στο πλαίσιο του συλλογικού κάθετου συστήματος διατίμησης. Η Φλάνδρα διαθέτει πολύ ανεπτυγμένο δίκτυο διανομής βιβλιοπωλών — χονδρεμπόρων, από τους οποίους ένας μεγάλος αριθμός θα καταδικαζόταν σε εξαφάνιση, σε περίπτωση εγκατάλειψης του επίδικου συστήματος. Η ίδια η Επιτροπή δέχτηκε ότι το κάθετο σύστημα διατίμησης έχει συμβάλει στη βελτίωση της διανομής των βιβλίων στις Κάτω Χώρες και στη Φλάνδρα.

Η *VBBB* επιμένει στο ρόλο του Centraal Boekhuis, στη διανομή του βιβλίου. Η συνεργασία μεταξύ εκδοτών και βιβλιοπωλών στο πλαίσιο του οργανισμού αυτού κατέστη δυνατή μόνο χάρη στην εφαρμογή του συστήματος διατίμησης.

Η *Επιτροπή* αμφισβητεί τη σχέση αιτιότητας, που η VBBB θέλει να θεμελιώσει μεταξύ της αυτοματοποίησης και της ορισμένης λιανικής τιμής. Οι χονδρέμποροι μπορούν να καλύψουν τα έξοδα που οφείλονται στην αυτοματοποίηση, βάσει του περιθωρίου του εμπορικού τους κέρδους, και αυτό ανεξάρτητα από την ύπαρξη ορισμένης τιμής.

Η διανομή δεν γίνεται, στην ολότητά της, από τους χονδρέμπορους ή το Centraal Boekhuis. Είναι εξάλλου δύσκολο να κατανοηθεί γιατί η δημιουργία του οργανισμού αυτού κατέστη δυνατή μόνο χάρη στη θέσπιση του συλλογικού συστήματος διατίμησης μεταξύ Βελγίου και Κάτω Χωρών.

Η Επιτροπή επιμένει, για μια ακόμα φορά, στο γεγονός ότι μόνο το διεθνικό σύστημα αποτελεί αντικείμενο της διαδικασίας και όχι τα εθνικά συστήματα.

— Στο επίπεδο του λιανοπωλητή

Οι *προσφεύγουσες* ισχυρίζονται ότι μόνο το σύστημα διατίμησης επιτρέπει στους βιβλιοπώλες να προβαίνουν στον εσωτερικό συμψηφισμό μεταξύ τίτλων βραδείας ανανέωσης, που αποφέρουν χαμηλά κέρδη, και τίτλων ταχείας ανανέωσης, που αποφέρουν υψηλά κέρδη. Η διατήρηση σημαντικού αποθέματος είναι δυνατή μόνο χάρη στην εφαρμογή του επίδικου συστήματος. Η κατάργησή του θα έχει δυσμενείς συνέπειες για τους λιανοπωλητές.

Η δραστηριότητα των καταστημάτων «εκπτώσεων» θα προκαλέσει αισθητή μείωση της τιμής των βιβλίων ταχείας ανανέωσης, αποκόπτοντας έτσι μια σημαντική πηγή εισοδημάτων των βιβλιοπωλών.

Όλοι οι βιβλιοπώλες, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που είναι εγκατεστημένοι στις αγροτικές περιοχές, θα γίνονταν θύματα αυτών που ρίχνουν τις τιμές και θα έπρεπε να επιλέξουν μεταξύ της μείωσης ποσότητας των πωλουμένων βιβλίων και της μείωσης του κύκλου εργασιών τους.

Αν ληφθεί υπόψη ο υψηλός βαθμός κυκλοφορίας και πώλησης των βιβλίων, είναι δύσκολο να προβλεφθεί ότι η μείωση των τιμών μπορεί να προσελκύσει νέους καταναλωτές.

Η λύση της ειδίκευσης, που πρότεινε η Επιτροπή, ευσταθεί μόνο για ορισμένο αριθμό βιβλιοπωλών, στις μεγάλες πόλεις.

Η αύξηση του αριθμού των τίτλων στα βιβλιοπωλεία είναι αποτέλεσμα μεγάλου αριθμού παραγόντων και δεν μπορεί να εξηγηθεί μόνο από την αύξηση του συνολικού αριθμού των προσφερόμενων βιβλίων και της αποτελεσματικότητας των χονδρεμπόρων.

Η ιδέα να χορηγηθούν στους βιβλιοπώλες σημαντικότερα περιθώρια εμπορικού κέρδους εις βάρος των εκδοτών μεταθέτει μόνο το πρόβλημα στο επίπεδο αυτό: εν πάση περιπτώσει, μόνο οι μεγάλοι εκδότες είναι σε θέση να εφαρμόζουν αυτή τη μορφή ενίσχυσης.

Δεν υφίσταται παρά μια ενιαία αγορά ολλανδικών βιβλίων και η διεθνική συμφωνία αποτελεί το κλειδί των δύο εθνικών συστημάτων.

Οι *παρεμβαίνουσες GELC και GALC* προβάλλουν επίσης ότι η κατάργηση του κάθετου συστήματος διατίμησης στο εμπόριο βιβλίων μεταξύ Κάτω Χωρών και Βελγίου θα είχε ως αποτέλεσμα να χάσουν οι βιβλιοπώλες μέρος των κερδών που προέρχονται από την πώληση «λαϊκών» βιβλίων. Η συνέπεια θα ήταν ότι τα βιβλιοπωλεία θα πρέπει να μειώσουν ανάλογα το απόθεμα των «ειδικών» τίτλων. Η κατάργηση του κάθετου συστήματος διατίμησης θα ενίσχυε τη γενική επιδείνωση στον τομέα του βιβλίου, η οποία οφείλεται στο άσχημο οικονομικό κλίμα.

Η *Επιτροπή* εμμένει στην ανάπτυξη νέων τύπων διανομής, που απορροφούν σημαντικό μέρος του κέρδους το οποίο προκύπτει από την πώληση βιβλίων πολύ μεγάλης κυκλοφορίας. Αμφισβητεί εξάλλου την άποψη κατά την οποία τα κέρδη, που προέρχονται από την πώληση βιβλίων με εμπορική επιτυχία, συμβάλλουν στη διατήρηση των αποθεμάτων.

Όσον αφορά τις δήθεν ζημιογόνες συνέπειες που θα συνεπαγόταν για τους λιανοπωλητές η κατάργηση του συστήματος διατίμησης, πρέπει να διαπιστωθεί ότι η πώληση με έκπτωση εφαρμόζεται μόνο κατά τρόπο επιλεκτικό και δεν επηρεάζει καθόλου τους βιβλιοπώλες που είναι εγκατεστημένοι στις αγροτικές περιοχές.

Είναι δυνατό να προστεθούν νέες κατηγορίες αγοραστών με ελευθέρωση του ανταγωνισμού μέσω των τιμών.

Αφού η διατήρηση αποθέματος αποτελεί το ουσιώδες χαρακτηριστικό ενός βιβλιοπωλείου, θα ήταν παράλογο να γίνεται λόγος για μείωση του αποθέματος αυτού· τα βιβλιοπωλεία μπορούν επωφελώς να αυξήσουν την αποτελεσματικότητά τους αν ειδικευθούν.

Η σημερινή συλλογή των βιβλιοπωλείων δεν αποτελεί παρά την αντανάκλαση του αριθμού των τίτλων στην αγορά και της αποτελεσματικότητας του συστήματος διανομής.

Μπορεί λογικά να γίνει η σκέψη ότι ο εκδότης προβαίνει σε θυσίες προς όφελος του βιβλιοπώλη, του οποίου τα περιθώρια κέρδους ενδεχομένως θα μειωθούν μετά την ελευθέρωση του ανταγωνισμού.

Τα επιχειρήματα των προσφευγουσών αναφέρονται στη διατήρηση του εθνικού συστήματος διατίμησης. Δεν κατόρθωσαν να αποδείξουν ότι οι δήθεν βελτιώσεις στο επίπεδο της παραγωγής και της διανομής οφείλονται στο διεθνικό σύστημα. Έχει όμως αποδειχτεί ότι το εθνικό σύστημα είναι πλήρως βιώσιμο, ακόμα και χωρίς το διεθνικό «κλειδί». Ούτε και πρέπει να λησμονείται ότι η συμφωνία ορίζει, εκτός από το συλλογικό σύστημα διατίμησης, και συλλογικό σύστημα διεθνικής αποκλειστικότητας.

Οι *παρεμβαίνουσες NV Club, NV GB-INNO-BM και NV SODAL* προβάλλουν ότι το αποτέλεσμα εσωτερικού συμψηφισμού που επικαλούνται οι προσφεύγουσες δεν είναι ίδιο της αγοράς βιβλίου, αλλά συναντάται σε ολόκληρη σειρά άλλων προϊόντων. Στη διανομή σε μεγάλη κλίμακα, το φαινόμενο αυτό χαρακτηρίζεται ως «συμψηφισμός των περιθωρίων κέρδους», εφόσον το τελικό κέρδος της επιχείρησης προκύπτει από το συμψηφιζόμενο μέσο όρο των προϊόντων με σημαντικό περιθώριο κέρδους και των προϊόντων για τα οποία το περιθώριο κέρδους είναι μικρό ή ανύπαρκτο.

Δ — Επί του δικαίου τμήματος του οφέλους που εξασφαλίζεται στους καταναλωτές

Οι *προσφεύγουσες* θεωρούν ότι από την επίδικη ρύθμιση επωφελούνται, ως καταναλωτές κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 3, οι αναγνώστες, είτε ως αγοραστές είτε ως δανειζόμενοι, οι βιβλιοθήκες, η αγορά των μεταχειρισμένων βιβλίων και των παλαιών εκδόσεων, οι συγγραφείς και οι επαγγελματικές ενώσεις.

Ειδικότερα, οι αγοραστές ωφελούνται από το μεγάλο αριθμό τίτλων υψηλού ποιοτικού επιπέδου που προσφέρουν τα βιβλιοπωλεία, από τις υπηρεσίες πληροφόρησης και παραγγελιών που υπάρχουν στο επίπεδο της λιανικής πώλησης και τις σχετικά χαμηλές μέσες τιμές. Οι αναγνώστες που χρησιμοποιούν τις βιβλιοθήκες επωφελούνται πλήρως από τη μεγάλη ποικιλία έργων. Για τους συγγραφείς και τις επαγγελματικές ενώσεις, το πλεονέκτημα συνίσταται στην εξασφάλιση των δυνατοτήτων έκδοσης και διανομής και, επομένως, στη διατήρηση του εισοδήματος και του επαγγέλματός τους.

Η *Επιτροπή* περιορίζει την έννοια του καταναλωτή μόνο στους αγοραστές βιβλίων, οι οποίοι απευθύνονται στα οικεία βιβλιοπωλεία. Τίθεται το ερώτημα αν η σημαντική προσφορά συνιστά δίκαιο τμήμα του οφέλους για τον καταναλωτή· εν πάση περιπτώσει, οι προσφεύγουσες δεν κατόρθωσαν να αποδείξουν τη σχέση αιτιότητας μεταξύ του συστήματος διατίμησης και της υψηλής παραγωγής.

Εξάλλου, οι ισχυρισμοί των προσφευγουσών ως προς το μέσο επίπεδο των τιμών είναι αμφισβητήσιμοι.

Με την εφαρμογή του συστήματος διατίμησης, η μεγάλη πλειοψηφία των καταναλωτών είναι υποχρεωμένη να επιδοτεί τη μειοψηφία των καταναλωτών άμεσων υπηρεσιών και αγοραστών βιβλίων μικρής κυκλοφορίας.

Οι *παρεμβαίνουσες NV Club, NV GB-INNO-BM και NV SODAL* ισχυρίζονται ότι έχουν επιλέξει την εφαρμογή πολιτικής μειωμένων τιμών και εργάζονται προς όφελος όλων των καταναλωτών· οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν μόνο τα ιδιαίτερα και περιορισμένα επαγγελματικά συμφέροντα. Το γενικό συμφέρον επιβάλλει να προτιμηθεί η άποψη της Επιτροπής.

Ε — Επί του απαραίτητου χαρακτήρα του περιορισμού στον ανταγωνισμό

Οι *προσφεύγουσες* υποστηρίζουν ότι το διεθνικό σύστημα διατίμησης αποτελεί το «κλειδί» των εθνικών συστημάτων, τα οποία, μακροπρόθεσμα, δεν μπορούν να επιβιώσουν, αν εξαφανιστεί η επίδικη συμφωνία· όμως, τα εθνικά αυτά συστήματα δεν κρίνονται στην παρούσα υπόθεση.

Η Επιτροπή απέρριψε διάφορες προτάσεις που υπέβαλαν οι προσφεύγουσες, κυρίως την ιδέα ενός ατομικού συστήματος διατίμησης, ενώ αρνήθηκε να υποδείξει εναλλακτικές λύσεις.

Η πείρα αποδεικνύει ότι το σύστημα διατίμησης είναι το μόνο μέσο για να εξασφαλιστεί η άριστη παραγωγή και διανομή στον τομέα του βιβλίου, ειδικότερα στο

πλαίσιο μιας περιορισμένης γλωσσικής κοινότητας.

Η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη τον πολιτιστικό παράγοντα, όταν εκτίμησε τη δυνατότητα να χορηγήσει εξαίρεση κατ' εφαρμογή της παραγράφου 3 του άρθρου 85.

Η *Επιτροπή* θεωρεί ότι οι προσφεύγουσες δεν κατόρθωσαν να αποδείξουν γιατί ο διεθνικός περιορισμός είναι απαραίτητος για τη διατήρηση των εθνικών συστημάτων. Η πρακτική αποδεικνύει ότι τα συστήματα αυτά είναι πλήρως βιώσιμα χωρίς την εφαρμογή των υπερεθνικών περιορισμών.

Εξάλλου, θα πρέπει να τεθεί το ερώτημα ως προς το περιεχόμενο της έννοιας της άριστης παραγωγής ή διανομής ελλείψει κάθε αποτελεσματικού ανταγωνισμού.

Όσον αφορά τον πολιτιστικό παράγοντα, η Επιτροπή είναι διατεθειμένη να τον λάβει υπόψη, αλλά θα ήταν απαράδεκτο οργανισμοί οι οποίοι υπερασπίζονται εμπορικά συμφέροντα να προβάλλουν επιχειρήματα πολιτιστικού χαρακτήρα για να παραβαίνουν τους κοινοτικούς κανόνες ανταγωνισμού.

Οι *παρεμβαίνουσες GELC και GALC* αναλύουν, προς υποστήριξη των επιχειρημάτων των προσφευγουσών, λεπτομερώς τη λειτουργία της διεθνικής συμφωνίας στη διατήρηση των εθνικών συστημάτων. Σχετικά, διακρίνουν τρεις διαφορετικές καταστάσεις: την εισαγωγή και επανεισαγωγή βιβλίων ολλανδικής γλώσσας, την εισαγωγή ξενόγλωσσων βιβλίων.

Όσον αφορά την εισαγωγή βιβλίων ολλανδικής γλώσσας, οι οικονομικής φύσης θεωρήσεις που αποτελούν τη βάση της εφαρμογής του κάθετου συστήματος διατίμησης είναι πανομοιότυπες για μια περιοχή της οποίας τα γλωσσικά και πολιτικά σύνορα συμπίπτουν και για μια γλωσσική περιοχή που εκτείνεται εκατέρωθεν των συνόρων.

Όσον αφορά την εξαγωγή βιβλίων ολλανδικής γλώσσας, πρέπει να συνειδητοποιηθεί ο κίνδυνος κερδοσκοπικών ενεργειών, οι οποίες συνίστανται στην εξαγωγή και, στη συνέχεια, στην επανεισαγωγή βιβλίων για καθαρώς τεχνητούς λόγους. Η πρακτική αυτή θα επιφέρει ανεπανόρθωτη βλάβη στα εθνικά συστήματα διατίμησης.

Η Επιτροπή παραγνώρισε το γεγονός ότι κατάργηση του συστήματος διατίμησης θα οδηγούσε στη μείωση της ποικιλίας ξενόγλωσσων βιβλίων που προσφέρονται στα βιβλιοπωλεία.

Από πλευράς αιτιολόγησης, προσάπτεται στην Επιτροπή ότι δεν ανέφερε σαφώς, με την απόφασή της, αν η καταδίκη της συμφωνίας βασίζεται στο χαρακτήρα του συλλογικού συστήματος ή στην αντίθεση αρχής για κάθε πρακτική διατίμησης, ακόμη κι αν η πρακτική αυτή βασίζεται σε ατομική απόφαση.

Εξάλλου, η Επιτροπή δεν διευκρίνισε τα λιγότερο περιοριστικά μέσα που διαθέτουν τα συμβαλλόμενα μέρη για να εξασφαλίσουν το κατάλληλο επίπεδο έκδοσης και διανομής.

Ούτε προκύπτει σαφώς από την απόφαση αν τα πολιτιστικά πλεονεκτήματα μιας συμφωνίας συνιστούν αποφασιστικό στοιχείο της εκτίμησης που έγινε βάσει της παραγράφου 3 του άρθρου 85.

Εν πάση περιπτώσει, η Επιτροπή δεν μπορεί να αιτιολογήσει την άρνηση εξαίρεσης με την άποψη ότι οι αρμόδιες κρατικές αρχές δεν θα δίσταζαν να λάβουν, αν χρειαζόταν, τα επιβαλλόμενα μέτρα προκειμένου να προστατεύσουν τα πολιτιστικά συμφέροντα που διακυβεύονται με την κατάργηση του συστήματος διατίμησης. Εξάλλου, τα παραδείγματα της Γαλλίας, της Γερμανίας και του Ηνωμένου Βασιλείου δείχνουν σαφώς ότι τα κράτη ανα-

γνωρίζουν ότι η εφαρμογή κάθετου συστήματος διατίμησης είναι η καταλληλότερη μέθοδος για την προστασία των πολιτιστικών συμφερόντων. Επειδή η οικονομική κατάσταση της αγοράς βιβλίου έχει επιπτώσεις στο πολιτιστικό επίπεδο, η Επιτροπή δεν μπορεί, εκτιμώντας τους οικονομικούς παράγοντες, να μη λάβει καθόλου υπόψη το πολιτιστικό στοιχείο.

Η *Επιτροπή* επαναλαμβάνει ότι δεν αντιλαμβάνεται γιατί η πρακτική του κάθετου συλλογικού συστήματος διατίμησης είναι αναγκαία για την εφαρμογή ορισμένου εσωτερικού συμψηφισμού στο επίπεδο της παραγωγής ή της διανομής.

Η Επιτροπή δεν είναι υποχρεωμένη να αναφέρει με την απόφασή της ποια μέτρα, λιγότερο περιοριστικά, θα μπορούσαν να εφαρμοστούν.

Όσον αφορά τις δηλώσεις του εκπροσώπου της ενώπιον του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, πρέπει να σημειωθεί ότι ο εκπρόσωπος υπογράμμισε τη διαφορά των συστημάτων διατίμησης που υπάρχουν στο επίπεδο των κρατών, γεγονός που επιτρέπει ήδη να αμφισβητηθεί ο απαραίτητος χαρακτήρας του περισσότερο περιοριστικού συστήματος. Οι αμφιβολίες που διατυπώθηκαν ως προς την ανάγκη υπάρξεως του συστήματος αυτού δεν συνεπάγονται καμιά υποχρέωση για την Επιτροπή να προβεί σε εμπεριστατωμένη μελέτη στον τομέα του βιβλίου. Εναπόκειται ουσιαστικά στις κρατικές αρχές να εξασφαλίζουν την προστασία των πολιτιστικών συμφερόντων. Ενόψει του άρθρου 85, η προτίμηση της Επιτροπής κλίνει υπέρ του αποτελεσματικού ανταγωνισμού, συνοδευόμενου από ορισμένα μέτρα των εθνικών αρχών, παρά υπέρ του συστήματος του νοθευμένου ανταγωνισμού, χωρίς παρέμβαση των κρατικών αρχών. Δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι ορισμένα κράτη παρέχουν προτεραιότητα στον πολιτιστικό παράγοντα εις βάρος των απαιτήσεων του ανταγωνισμού· πάντως, η Επιτροπή δεν μπορεί να έχει παρόμοια αντίληψη.

ΣΤ — Ως προς την κατάργηση του ανταγωνισμού επί σημαντικού τμήματος των προϊόντων

Οι *προσφεύγουσες* εμμένουν στο γεγονός ότι ο ανταγωνισμός μέσω των τιμών έχει εντελώς δευτερεύουσα σημασία στον τομέα του βιβλίου. Εν πάση περιπτώσει, ο περιορισμός του ανταγωνισμού γίνεται αισθητός μόνο στο επίπεδο των τιμών λιανικής πώλησης των βιβλίων του ίδιου τίτλου· ο ανταγωνισμός εξακολουθεί να υπάρχει στα άλλα επίπεδα της διανομής, μεταξύ των διαφόρων τίτλων που μπορούν να υποκατασταθούν αμοιβαία και μεταξύ διαφόρων εκδόσεων του ίδιου τίτλου. Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο τοπικός ουσιαστικά χαρακτήρας του λιανικού εμπορίου, στο επίπεδο του οποίου επενεργεί ο περιορισμός.

Η *Επιτροπή* επαναλαμβάνει ότι κατά τη γνώμη της ο ανταγωνισμός μέσω των τιμών στο επίπεδο λιανικής πώλησης μεταξύ των ίδιων βιβλίων είναι ουσιαστικός για τον καταναλωτή, αφού ο ανταγωνισμός μεταξύ εκδόσεων που μπορούν να υποκατασταθούν αμοιβαία διαδραματίζει περιορισμένο μόνο ρόλο. Τα επιχειρήματα των προσφευγουσών που στηρίζονται στον τοπικό χαρακτήρα του ανταγωνισμού μέσω των τιμών δεν ασκούν επιρροή. Η συμφωνία αφαιρεί από τον καταναλωτή κάθε συμφέρον να απευθυνθεί σε άλλη τοπική αγορά, πέρα από τα σύνορα· επίσης, ο λιανοπωλητής δεν έχει κανένα συμφέρον να προμηθεύεται στο άλλο κράτος.

V — Απαντήσεις στα ερωτήματα και στις αιτήσεις του Δικαστηρίου

Στα ερωτήματα και στις αιτήσεις που υπέβαλε το Δικαστήριο, μετά το πέρας της έγγραφης διαδικασίας, η Επιτροπή και οι προσφεύγουσες στην κύρια δίκη έδωσαν τις ακόλουθες απαντήσεις ή επιφυλάχτηκαν να απαντήσουν, όπως συνοψίζεται κατωτέρω.

Α — Ερωτήματα και αιτήσεις που υποβλήθηκαν στην Επιτροπή

1. Η Επιτροπή κλήθηκε να διευκρινίσει τι εννοεί με το «*συλλογικό* σύστημα διατίμησης» και να διευκρινίσει ποια είναι η διαφορά μεταξύ του συστήματος αυτού και του «*ατομικού* συστήματος διατίμησης», κυρίως από την άποψη του πραγματικού ανταγωνισμού. Ενδεχομένως δε, να αναφέρει αν υπάρχουν ενδιάμεσες μορφές μεταξύ των δύο αυτών συστημάτων.

Το ατομικό σύστημα διατίμησης συνεπάγεται συμφωνία μεταξύ παραγωγού και μεταπωλητή επί της τιμής που ισχύει στην κατανάλωση. Το συλλογικό σύστημα μπορεί να εμφανίζεται υπό δύο μορφές: η πρώτη συνίσταται στη συλλογική υποχρέωση όλων των παραγωγών, σε ορισμένο τομέα, να επιβάλλουν μία τιμή στους μεταπωλητές τους· με τη δεύτερη επεκτείνεται το σύστημα της διατίμησης από τους παραγωγούς στους μεταπωλητές. Η επίδικη συμφωνία αποτελεί συνδυασμό των δύο αυτών μορφών.

Το ατομικό σύστημα θέτει σε μειονεκτική θέση τους αποτελεσματικούς διανομείς, εμποδίζοντάς τους να μεταφέρουν τις οικονομίες επί του κόστους, με μείωση της τιμής πώλησης, στο κοινό. Οι τιμές καθορίζονται μονίμως σε υψηλό επίπεδο, για να λαμβάνεται υπόψη το αναγκαίο περιθώριο κέρδους του οριακού μεταπωλητή.

Τα μειονεκτήματα του συλλογικού συστήματος οξύνονται ακόμη περισσότερο: οι μεταπωλητές, σε ορισμένο τομέα, στερούνται κάθε επιλογής μεταξύ εμπορευμάτων που υπόκεινται σε σύστημα διατίμησης και εμπορευμάτων που δεν υπόκεινται στο σύστημα αυτό· οι παραγωγοί δεν μπορούν πλέον να προσαρμόσουν την πολιτική τους στις απαιτήσεις της αγοράς. Οι κανονικές σχέσεις μεταξύ πωλητών και παραγωγών αντικαθίστανται από το συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ ενός συνόλου μεταπωλητών, που τηρεί το σύστημα, και του (δυνητικού) μεταπωλητή που μειώνει τις τιμές.

Το ατομικό σύστημα διατίμησης, εφαρμοζόμενο συστηματικά σε ορισμένο τομέα, θα είχε προφανώς τα ίδια αποτελέσματα με εκείνα του συλλογικού συστήματος επί του πραγματικού ανταγωνισμού. Στην πραγματικότητα πάντως, το ατομικό σύστημα είναι περισσότερο ελαστικό: ο παραγωγός παραμένει ελεύθερος να εγκαταλείψει οποιαδήποτε στιγμή το σύστημα και ο μεταπωλητής διατηρεί την ελευθερία του διαπραγμάτευσης έναντι του παραγωγού.

2. Από το φάκελο προκύπτει ότι οι προσφεύγουσες, κατά τη στιγμή της κοινοποίησης στην Επιτροπή της συμφωνίας που αποτελεί το αντικείμενο της επίδικης απόφασης, κοινοποίησαν και τις συμφωνίες που δέσμευαν τα μέλη καθεμιάς από τις ενώσεις, επισύροντας την προσοχή στις στενές σχέσεις μεταξύ της «διεθνικής» συμφωνίας και των δύο «εθνικών» συμφωνιών. Πραγματικά, η απόφαση της Επιτροπής αναφέρεται πολλές φορές στις εθνικές αυτές συμφωνίες, καίτοι αποκλείονται από την απόφαση, όπως αναφέρεται στην παράγραφο 1 της αιτιολογίας. Μπορεί η Επιτροπή να αναφέρει ποιες είναι οι προθέσεις της ως προς τους φακέλους που αφορούν τις εθνικές συμφωνίες; Για ποιο λόγο η απόφασή της αναφέρεται αποκλειστικά στη διεθνική συμφωνία, αν ληφθούν υπόψη οι σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ της τελευταίας και των εθνικών συμφωνιών;

Η επίδικη συμφωνία έχει αναμφίβολα ως αντικείμενο και ως αποτέλεσμα να επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών· χωρίς καμιά αμφιβολία εμπίπτει επομένως στην αρμοδιότητα της Επιτροπής.

Δεν είναι προφανές ότι ισχύει το ίδιο για τις εθνικές συμφωνίες.

Η ολλανδική συμφωνία ελάχιστα επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών· εξάλλου, έχει αποδειχτεί ότι δεν εμποδίζει τις παράλληλες εισαγωγές.

Η βελγική συμφωνία είναι ικανή να επηρεάσει περισσότερο το διακρατικό εμπόριο· αλλά χαρακτηρίζεται από ελαστικότερη εφαρμογή και το φλαμανδικό συλλογικό σύστημα διατίμησης καταργήθηκε με εθνική δικαστική απόφαση.

Η στάση αναμονής της Επιτροπής έναντι των εθνικών συλλογικών συμφωνιών διατίμησης δικαιολογείται από την επιθυμία της να αναμείνει τα αποτελέσματα της κατάργησης των μέτρων που απέβλεπαν στην προστασία των εθνικών συστημάτων. Η επίδικη απόφαση είχε ασφαλώς ορισμένα αποτελέσματα επί των εθνικών συστημάτων· πάντως, δεν πρέπει να δοθεί υπερβολική σημασία στην έκταση των αποτελεσμάτων αυτών. Η Επιτροπή, απορρίπτοντας μόνο τη διεθνική συμφωνία, δεν εφήρμοσε κατά τρόπο καταχρηστικό την ευχέρειά της εκτιμήσεως ούτε υπερέβη τις αρμοδιότητές της. Έχει το δικαίωμα να επιφυλάξει την εκτίμησή της ως προς τα εθνικά συστήματα.

3. Η Επιτροπή καλείται να εκθέσει συνοπτικά την εξέλιξη της πολιτικής της έναντι των εθνικών και διεθνικών απόψεων των συλλογικών και ατομικών συστημάτων διατίμησης γενικά (βλέπε παράγραφο 48, εδάφιο 3, της επίδικης απόφασης), αναφέροντας τις πλέον σημαντικές της αποφάσεις, τις απαντήσεις της στις σχετικές ερωτήσεις, που τέθηκαν στο Κοινοβούλιο, τις ετήσιες εκθέσεις της καθώς και όλες τις άλλες δημόσιες ανακοινώσεις.

Δεν μπορεί να γίνεται λόγος για εξέλιξη της πολιτικής της Επιτροπής ως προς τα συστήματα διατίμησης: η Επιτροπή είχε πάντοτε αντιταχθεί στο σύστημα ορισμένων τιμών που εφαρμόζεται στους τελικούς καταναλωτές. Η κάθετη επιβολή τιμών είναι ουσιαστικά πρόβλημα ανταγωνισμού στο εθνικό επίπεδο· πάντως, η Επιτροπή επαγρυπνεί ώστε οι μεσάζοντες και οι καταναλωτές να διατηρούν τη δυνατότητα να αγοράζουν με τους ευνοϊκότερους όρους εντός της κοινής αγοράς. Εφόσον το σύστημα αυτό εμποδίζει τον ανταγωνισμό και επηρεάζει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, η Επιτροπή έχει το δικαίωμα να παρεμβαίνει. Το γεγονός ότι το κάθετο σύστημα διατίμησης επιτρέπεται στο εθνικό επίπεδο δεν απαγορεύει στην Επιτροπή να παρεμβαίνει όσον φορά τα μέτρα που αποβλέπουν στην εξασφάλιση της στεγανότητας του συστήματος στο υπερεθνικό επίπεδο, εφόσον το γενικό συμφέρον της ελεύθερης κυκλοφορίας πρέπει να υπερισχύει των πλεονεκτημάτων που ορισμένοι τομείς μπορούν να έχουν από την εφαρμογή του συστήματος αυτού. Οι πολυάριθμες υποθέσεις που αναφέρει η Επιτροπή διασαφηνίζουν τις αρχές της πολιτικής αυτής.

4. Η Επιτροπή καλείται να υποβάλει σύντομο υπόμνημα διευκρινίζοντας σε ποια έκταση υφίστανται, όσον αφορά τα βιβλία στη γερμανική, στην αγγλική και στη γαλλική, συμφωνίες ιδιωτικού χαρακτήρα ή κανόνες δημοσίου δικαίου που αφορούν το εμπόριο βιβλίων, σε συνδυασμό με ατομικό ή συλλογικό σύστημα διατίμησης, και σε ποια έκταση η συμφωνία, στην οποία αναφέρεται η επίδικη απόφαση, παρουσιάζει στοιχεία που διαφέρουν από τις συμφω-

νίες ή τους κανόνες που αναφέρονται αρχικά.

α) Το βρετανικό σύστημα του «Net Book Agreement» συνίσταται σε ατομικό σύστημα διατίμησης που εμφανίζει ορισμένα συλλογικά χαρακτηριστικά.

Η απόφαση επιβολής διατίμησης λαμβάνεται από κάθε εκδότη ατομικά, ο οποίος αποφασίζει και για τη στάση που θα τηρηθεί έναντι ενδεχόμενων παραβάσεων.

Το σύστημα των όρων πώλησης που συνδέονται με το σύστημα διατίμησης και η συγκέντρωση πληροφοριών ως προς την εφαρμογή του συστήματος παρουσιάζουν συλλογικό χαρακτήρα.

Με δικαστική απόφαση αναγνωρίστηκε υπέρ της «Net Book Agreement» παρέκκλιση από τη νόμιμη απαγόρευση της διατίμησης.

Το αγγλικό σύστημα έχει επιπτώσεις εκτός του Ηνωμένου Βασιλείου, ειδικότερα στην Ιρλανδία. Πάντως, αντίθετα προς την επίδικη συμφωνία, δεν αποβλέπει στην εξασφάλιση πλήρους υπερεθνικής στεγανότητας.

β) Η γερμανική νομοθεσία επί των περιορισμών του ανταγωνισμού περιέχει, όσον αφορά το σύστημα διατίμησης, παρέκκλιση υπέρ των εκδόσεων. Το γερμανικό σύστημα διατίμησης παρουσιάζει επίσης χαρακτηριστικά τόσο του συλλογικού όσο και του ατομικού συστήματος.

Η εφαρμογή του συστήματος εξαρτάται από την απόφαση κάθε εκδότη, αλλά επεκτείνεται υποχρεωτικά και αυτόματα σε όλους τους ενδεχόμενους αγοραστές. Το γερμανικό σύστημα εφαρμόζεται υπό μορφή ενιαίας σύμβασης («Sammelrevers»), που περιλαμβάνει κυρίως την υποχρέωση για τους βιβλιοπώλες να τηρούν — και για τους μεσάζοντες να μεριμνούν — για την τήρηση της διατίμησης, ακόμη και σε περίπτωση επανεισαγωγής.

Η «Sammelrevers» μπορεί να εξομοιωθεί με τη «Net Book Agreement»· πάντως, έχει υπερεθνικές επιπτώσεις περισσότερο αισθητές, καθόσον περιλαμβάνει διάταξη ικανή να εμποδίσει τις παράλληλες εισαγωγές.

γ) Η Γαλλία γνωρίζει σύστημα δημόσιου δικαίου («Νόμος Lang»), που περιλαμβάνει την υποχρέωση επιβολής λιανικής τιμής πώλησης, ακόμη και σε περίπτωση επανεισαγωγής, περιορισμό στις δυνατότητες εκπτώσεων και κανονιστική ρύθμιση των τιμών πώλησης από τις λέσχες βιβλίου.

Το σύστημα αυτό τελεί υπό εξέταση από την Επιτροπή, ενόψει ενδεχόμενης διαδικασίας δυνάμει του άρθρου 169 της Συνθήκης ΕΟΚ.

Το γαλλικό σύστημα δεν μπορεί να συγκριθεί με την επίδικη συμφωνία: δεν αποκλείει κάθε ανταγωνισμό μεταξύ βιβλιοπωλών σε επίπεδο τιμής.

5. Η Επιτροπή καλείται να προσκομίσει

α) αντίγραφο του «επεξηγηματικού υπηρεσιακού σημειώματος» επί του αντικειμένου των νέων μελετών που ζητήθηκαν το 1981 και 1982, καθώς και της «περίληψης των προηγούμενων μελετών» για τις οποίες γίνεται λόγος στην απάντηση του Andriessen σε ερώτηση μέλους του Κοινοβουλίου, της 10ης Αυγούστου 1981 (ΕΕ C 240, σ. 20)·

β) σύντομη έκθεση αναφερόμενη στο ζήτημα κατά πόσον οι νέες μελέτες έχουν ήδη καταλήξει σε αποτελέσματα δυνάμενα να έχουν σημασία για την εκκρεμούσα διαδικασία.

Η Επιτροπή υπέβαλε αντίγραφο του αιτηθέντος επεξηγηματικού σημειώματος, με κατάλογο των μελετών που έχουν ήδη αναληφθεί, και παραπέμπει στη δωδέκατη έκθεση περί του ανταγωνισμού όσον αφορά τα αποτελέσματα των νέων μελετών.

6. Η Επιτροπή καλείται να υποβάλει σύντομη έκθεση περιλαμβάνουσα

α) ακριβέστερη εξήγηση της άποψής της ως προς την έκταση των εξουσιών της να λαμβάνει υπόψη τον ειδικό χαρακτήρα του πολιτιστικού προϊόντος και της σχετικής αγοράς κατά την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 3·

β) λεπτομερέστερη αιτιολογία από εκείνη που περιλαμβάνεται στην απόφαση (παράγραφος 51) και στα υπομνήματά της σχετικά με την επιχειρηματολογία των προσφευγουσών ως προς τον «εσωτερικό συμψηφισμό» σε επίπεδο βιβλιοπωλών·

γ) στοιχεία επί του ζητήματος κατά πόσο θεωρεί ότι υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις όχι μόνο για τον εσωτερικό συμψηφισμό στο επίπεδο εκδοτών, αλλά και για τον εσωτερικό συμψηφισμό σε επίπεδο βιβλιοπωλών ή, ενδεχομένως, γιατί θεωρεί ότι παρόμοιες εναλλακτικές λύσεις δεν είναι χρήσιμες ή επιθυμητές σε επίπεδο βιβλιοπωλών.

Προκειμένου για τον ειδικό πολιτιστικό χαρακτήρα, η Επιτροπή θεωρεί ότι, όσον αφορά την επιλογή των στόχων που μπορούν να ληφθούν υπόψη για την εφαρμογή της παραγράφου 3 του άρθρου 85, δεν μπορεί να παρεκκλίνει από τα κριτήρια που αυτό ορίζει· η Επιτροπή μπορεί το πολύ να παραπέμψει σε σκοπούς στενά συνδεόμενους με τα κριτήρια που θεσπίζει η εν λόγω διάταξη.

Ο ειδικός πολιτιστικός χαρακτήρας δεν μπορεί να συνδυαστεί με την έννοια της βελτίωσης της παραγωγής ή της διανομής. Η παράγραφος 3 του άρθρου 85 δεν επιτρέπει στην Επιτροπή να εφαρμόσει πολιτιστική πολιτική.

Ασφαλώς οφείλει να επαγρυπνεί ώστε να μην εκμηδενίζονται οι πολιτιστικές αξίες, αρνούμενη δυνατή εξαίρεση, αυτό όμως μόνο κατά το μέτρο που οι περιορισμοί στον ανταγωνισμό είναι απαραίτητοι. Η Επιτροπή δεν μπορεί, βάσει περιστασιακών πολιτιστικών θεωρήσεων, να παραιτηθεί από την εξουσία της να παρεμβαίνει στις συμφωνίες που επηρεάζουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών.

Όσον αφορά τα ζητήματα του «εσωτερικού συμψηφισμού» και των ενδεχόμενων εναλλακτικών λύσεων, πρέπει να αναγνωριστεί ότι εναπόκειται καταρχήν στην Επιτροπή να συγκεντρώνει και να εκτιμά τις αποδείξεις ενόψει ενδεχόμενης εξαίρεσης βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3· πάντως, έχει το δικαίωμα να αρνηθεί την εξαίρεση εφόσον οι προσκομιζόμενες αποδείξεις δεν είναι πειστικές. Δεν είναι υποχρεωμένη να εκθέτει τα «θετικά» αποτελέσματα της απόφασής της ή να προτείνει εναλλακτικές λύσεις.

Εξάλλου, η κατάργηση της υπερεθνικής προστασίας δεν συνεπάγεται την εγκατάλειψη κάθε εσωτερικού συμψηφισμού. Έχει αποδειχτεί ότι τα εθνικά συστήματα μπορούν να λειτουργούν χωρίς την προστασία της διεθνικής συμφωνίας. Δεν υπάρχει άμεση και αναγκαία σχέση μεταξύ του εσωτερικού συμψηφισμού και του υπερεθνικού συλλογικού συστήματος διατίμησης.

Οι ίδιες οι προσφεύγουσες αναγνωρίζουν ότι ο εσωτερικός συμψηφισμός είναι δυνατός χωρίς το διεθνικό συλλογικό σύστημα διατίμησης, αν και σε ανεπαρκή βαθμό, χωρίς πάντως να παρέχουν διευκρινίσεις ως προς το βαθμό αυτό.

Το επίδικο σύστημα έχει υπερβολικά περιοριστικό χαρακτήρα, ιδιαίτερα αισθητό στα

επίπεδα εκδόσεων και πωλήσεων, που δεν συμψηφίζεται από τα πλεονεκτήματα σε επίπεδο διανομής.

Καίτοι δεν διαδραματίζει καταρχήν κανένα ρόλο όσον αφορά τις εναλλακτικές λύσεις, η Επιτροπή αναφέρθηκε πάντως στις δυνατότητες ειδίκευσης, συνδυασμών αγορών, διαφοροποίησης των περιθωρίων κέρδους, χρηματοδοτικής ενίσχυσης και επιλεκτικής διανομής.

Β — Ερωτήματα που υποβλήθηκαν στις προσφεύγουσες

1. Οι προσφεύγουσες καλούνται να εκθέσουν λεπτομερέστερα πώς μπορούν να συνδυάσουν σημαντική αύξηση του μεριδίου της αγοράς των λεσχών βιβλίου, των καταστημάτων με ελεύθερη είσοδο και άλλων δικτύων πώλησης όπου προσφέρεται περιορισμένος αριθμός τίτλων και συχνά σε χαμηλές τιμές (που αναφέρεται, μεταξύ άλλων, στις παραγράφους 12, 16 και 51 της απόφασης και στη σελίδα 43 της ανταπάντησης και που προφανώς γίνεται δεκτή από τις προσφεύγουσες) με την προστασία, η οποία επιτυγχάνεται με την εισαγωγή του συλλογικού συστήματος διατίμησης, του εσωτερικού συμψηφισμού σε επίπεδο ειδικευμένων βιβλιοπωλείων που προσφέρουν μεγάλο αριθμό τίτλων (των οποίων το μερίδιο της αγοράς, κατά την Επιτροπή, έχει μειωθεί κατά πολύ μετά την ανάπτυξη των άλλων δικτύων πώλησης).

Η *προσφεύγουσα VBVB* προβάλλει ότι, κατά την ανάλυση του επίδικου συστήματος διανομής, πρέπει να ληφθούν υπόψη όλα τα επίπεδα του δικτύου διανομής και η πολυποίκιλη συνολική προσφορά, η εξέλιξη της οποίας χαρακτηρίζεται από θεαματική αύξηση και την εμφάνιση πρόσθετων επιπέδων στο δίκτυο διανομής.

Η λιανική διανομή έχει δύο σκέλη: αφενός, τα παραδοσιακά βιβλιοπωλεία, το τμήμα «βιβλία» του εμπορίου των εφημερίδων και τα καταστήματα που διαθέτουν περιορισμένη αλλά ειδικευμένη συλλογή βιβλίων· αφετέρου, τα καταστήματα με ελεύθερη είσοδο, τα μεγάλα καταστήματα, τις υπεραγορές και τις λέσχες του βιβλίου. Η πρώτη ομάδα εφαρμόζει το σύστημα διατίμησης, ενώ οι διανομείς της δεύτερης ομάδας εφαρμόζουν ελεύθερες τιμές.

Δεν πρέπει να υπερβάλλεται η σημασία της αύξησης του μεριδίου της αγοράς που καλύπτουν οι διανομείς της δεύτερης ομάδας: το μερίδιο της αγοράς που καλύπτουν οι πραγματικοί βιβλιοπώλες έχει πρακτικά διατηρηθεί, μολονότι προς το παρόν εμφανίζεται πτωτική τάση, η οποία οφείλεται στον ανταγωνισμό των μεγάλων καταστημάτων. Τα τελευταία εφαρμόζουν πολιτική μεγάλων εκπτώσεων, κατά τομείς και περιστασιακή, συνδυαζόμενη με περιορισμένο αριθμό τίτλων, η οποία συνεπάγεται τεράστια πολιτιστική απίσχανση.

Η εφαρμογή χαμηλότερων τιμών από τις λέσχες βιβλίου δεν έχει ως αποτέλεσμα, ενόψει των λογικά δεσμευτικών κανόνων για τον καταναλωτή, να εξουδετερώνει τον ανταγωνισμό των οργανωμένων βιβλιοπωλείων.

Ο μηχανισμός του εσωτερικού συμψηφισμού, στο εκδοτικό επίπεδο και στο επίπεδο της λιανικής διανομής, δεν επηρεάζεται από τις λέσχες του βιβλίου· αντίθετα, απουσιάζει πλήρως στο επίπεδο των καταστημάτων που εφαρμόζουν τιμές για την προσέλκυση πελατείας.

Δεν υπάρχει καμιά αντίθεση μεταξύ ύπαρξης εσωτερικού συμψηφισμού και μείωσης των ειδικευμένων βιβλιοπωλείων: ο συμψηφισμός δεν αποσκοπεί να ευνοήσει μια μορφή διανομής, αλλά να εξασφαλίσει την ύπαρξη όσο το δυνατό περισσότερων τίτλων.

Η *προσφεύγουσα VBBB* επιμένει στο γεγονός ότι ο εσωτερικός συμψηφισμός (ή εσωτερική επιδότηση) υπάρχει τόσο σε επί-

πεδο εκδοτών όσο και των βιβλιοπωλείων και συνεπάγεται αλληλοεπίδραση μεταξύ των δύο. Εξάλλου, θα πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ του γενικού βιβλιοπωλείου, που χαρακτηρίζεται από πολύ μεγάλο αριθμό τίτλων αρκετά διαφοροποιημένων, και του ειδικευμένου βιβλιοπωλείου, που προσφέρει πλουσιότατη ποικιλία σε ορισμένο τομέα. Η ποιότητα και η σημασία των ποικιλιών αυτών διακρίνει αυτή τη μορφή διανομής από εκείνη που εφαρμόζουν οι λέσχες βιβλίου, τα καταστήματα με ελεύθερη είσοδο και τα άλλα δίκτυα πώλησης με περιορισμένο αριθμό τίτλων.

Η διεθνική συμφωνία και οι εθνικές συμφωνίες που αποτελούν τη βάση της τείνουν να δημιουργήσουν τις άριστες προϋποθέσεις για την ευρύτερη δυνατή διανομή σημαντικού αριθμού τίτλων βιβλίων, υπό ανεκτούς οικονομικούς όρους. Η ανάπτυξη άλλων δικτύων πώλησης δεν είναι επικριτέα, υπό τον όρο ότι η εκμετάλλευση των άλλων αυτών δικτύων πώλησης δεν επηρεάζει τη λειτουργία του δικτύου διανομής των βιβλιοπωλείων.

Οι επίδικες συμφωνίες δεν συνεπάγονται υπερβολικούς περιορισμούς στον ανταγωνισμό· αποβλέπουν στο να επιτρέψουν στους βιβλιοπώλες που διαθέτουν σημαντικό απόθεμα, να εξακολουθήσουν τη δραστηριότητά τους υπό ανεκτούς οικονομικούς όρους, να ενοποιήσουν τα βιβλία από κοινωνικοοικονομική άποψη, λαμβάνοντας υπόψη τη διαφορά μεταξύ ενεργών αγοραστών, οι οποίοι αναζητούν σημαντικό αριθμό τίτλων, και μη αγοραστών ενεργών, να διατηρήσουν τον καθαρό αριθμό βιβλίων σε αποθέματα και να αναπτύξουν άλλες μεθόδους διανομής για να προσελκύσουν μη ενεργούς αγοραστές.

Θα πρέπει να γίνει η διάκριση μεταξύ λεσχών βιβλίου και καταστημάτων με ελεύθερη είσοδο και άλλων δικτύων πώλησης. Εφαρμόζοντας τις τιμές που καθορίζει ο εκδότης, τα καταστήματα με ελεύθερη είσοδο και τα άλλα δίκτυα πώλησης δεν απειλούν το επάγγελμα του παραδοσιακού βιβλιοπώλη.

Οι λέσχες βιβλίου πωλούν, από έναν περιορισμένο αριθμό τίτλων, μόνο στα μέλη τους· η πώληση γίνεται σύμφωνα με ειδικό σύστημα, βάσει καταλόγου· ο περιορισμένος αριθμός τίτλων συνίσταται σε παλαιότερα βιβλία που περιλαμβάνονται στον κατάλογο πολύ καιρό μετά την έκδοσή τους· οι λέσχες έχουν την εγγύηση ότι μπορούν να αγοράσουν εκ νέου και να διαθέσουν τα βιβλία αυτά.

Η ιδιάζουσα αυτή δομή, συνδυαζόμενη με την ταχεία ανανέωση του αποθέματος, επιτρέπει στις λέσχες βιβλίου να εφαρμόζουν κατώτερες τιμές από αυτές που ισχύουν στα βιβλιοπωλεία.

Το σχετικό μερίδιο της αγοράς των λεσχών βιβλίου έχει αυξηθεί κατά πολύ κατά τα τελευταία έτη, ενώ έχει μειωθεί — αλλά όχι κατά το ίδιο μέτρο — το μερίδιο των βιβλιοπωλείων που διαθέτουν απόθεμα. Το μερίδιο της αγοράς των λεσχών βιβλίου γνώρισε αυτοτελή αύξηση· πάντως, η ανάπτυξή τους δεν θα αυξηθεί περισσότερο και το σχετικό μερίδιό τους αγοράς τουλάχιστον σταθεροποιήθηκε.

Γενικά, η θέση των βιβλιοπωλείων που διαθέτουν απόθεμα δεν έχει μεταβληθεί· η ανάπτυξη των λεσχών βιβλίου δεν ήταν καθόλου δυσμενής για τα βιβλιοπωλεία και δεν αντιβαίνει στο συλλογικό σύστημα διατίμησης ούτε στη διαφύλαξη του εσωτερικού συμψηφισμού για τα παραδοσιακά βιβλιοπωλεία, προς τα οποία συνδέεται.

2. Οι προσφεύγουσες καλούνται να διευκρινίσουν την άποψή τους ως προς την εναλλακτική λύση που πρότεινε η Επιτροπή στην παράγραφο 51 της απόφασής της, προκειμένου να εξασφαλιστεί το βιώσιμο των βιβλίων με τις λιγότερες πωλήσεις.

Η *προσφεύγουσα VBVB* αντικρούει τον ισχυρισμό της Επιτροπής, κατά τον οποίο ο εσωτερικός συμψηφισμός υπάρχει μόνο στο επίπεδο της παραγωγής, χωρίς να είναι αναγκαίος στο επίπεδο της διανομής. Ο μηχανισμός του εσωτερικού συμψηφισμού επιδρά επίσης, και πρέπει να εξακολουθήσει να επιδρά, στο επίπεδο του ειδικευμένου βιβλιοπώλη· ελλείψει διατίμησης, ο τελευταίος δεν θα μπορούσε να αντισταθεί στον εξοντωτικό και απεριόριστο ανταγωνισμό των μεγάλων καταστημάτων και θα ήταν καταδικασμένος σε εξαφάνιση, πράγμα που θα συνεπαγόταν την εξαφάνιση της πώλησης βιβλίων πολιτιστικού περιεχομένου.

Η δραστηριότητα των λεσχών βιβλίου δεν θέτει σχετικά κανένα πρόβλημα.

Ο αριθμός των ειδικευμένων βιβλιοπωλείων στην ολλανδόφωνη περιοχή του Βελγίου δεν μειώθηκε· πάντως, δεν αυξάνεται περισσότερο, ο δε αριθμός των υφισταμένων βιβλιοπωλείων δεν μεγαλώνει.

Η *προσφεύγουσα VBBB* θεωρεί ότι η λύση που πρότεινε η Επιτροπή, η οποία αποβλέπει στην εφαρμογή του εσωτερικού συμψηφισμού μεταξύ των λιγότερο ελκυστικών εκδόσεων από εμπορική άποψη και των εκδόσεων με μεγάλη κυκλοφορία, δεν είναι εφικτή.

Όσον αφορά τους τίτλους που έχουν μεγάλη κυκλοφορία, ελλείψει συστήματος διατίμησης, θα επικρατούσε μεγάλος ανταγωνισμός μέσω των τιμών, ο οποίος θα μείωνε μακροχρόνια το περιθώριο κέρδους των εκδοτών. Σε επίπεδο βιβλιοπωλών όπου η διατήρηση μεγάλου αριθμού τίτλων οφείλεται στο γεγονός ότι η ταχεία ανανέωση των βιβλίων με εμπορική επιτυχία αντισταθμίζει τη βραδεία ανανέωση των βιβλίων που πωλούνται με μεγαλύτερη δυσκολία, η εξαφάνιση της διατίμησης θα συνεπαγόταν μείωση του περιθωρίου κέρδους και θα εξαφάνιζε το πλεονέκτημα που εμφανίζει η ταχεία ανανέωση των βιβλίων με εμπορική επιτυχία· η συνέπεια θα ήταν μείωση των αποθεμάτων των βιβλίων που πωλούνται με δυσκολία.

Σε επίπεδο εκδοτών, η είσοδος νέων συγγραφέων ή η δημοσίευση βιβλίων που πωλούνται με δυσκολία θα ήταν δυνατή μόνο χάρη στη συνεχή εκμετάλλευση παλαιότερων βιβλίων και στο γεγονός ότι τα βιβλιοπωλεία είναι σε θέση να σχηματίζουν αποθέματα των νέων εκδόσεων ή των βιβλίων που πωλούνται με δυσκολία. Η αλληλοεπίδραση αυτή μεταξύ έκδοσης και διανομής είναι δυνατή μόνο χάρη στην εφαρμογή του συστήματος διατίμησης.

Λόγω των ιδιομορφιών του, το βιβλίο δεν προσφέρεται καθόλου για προώθηση μέσω της διαφήμισης στην περιορισμένη ολλανδόφωνη περιοχή. Η απουσία δικτύου βιβλιοπωλών που να διαθέτουν απόθεμα θα συνεπαγόταν μείωση της έκδοσης νέων τίτλων.

Η διάκριση στην οποία προβαίνει η Επιτροπή μεταξύ των εκδοτών βιβλίων γενικού χαρακτήρα και των άλλων δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: δεν υπάρχουν εκδότες βιβλίων «γενικού ενδιαφέροντος» που να περιλαμβάνουν στο εμπορικό τους κεφάλαιο μόνο τίτλους με μεγάλη κυκλοφορία.

Η ύπαρξη κατάλληλου δικτύου βιβλιοπωλών που διαθέτουν απόθεμα είναι αναγκαία προϋπόθεση για την έκδοση μεγάλης ποικιλίας τίτλων.

3. Οι προσφεύγουσες καλούνται να διευκρινίσουν γιατί το ολλανδικό σύστημα συλλογικής αποκλειστικότητας, για το οποίο γίνεται λόγος στις παραγράφους 39 και 40 της απόφασης, ουδέποτε καταργήθηκε τυπικά, ενώ οι κανονισμοί που εφαρμόζονται στα φλαμανδικά βιβλιοπωλεία έχουν προφανώς τροποποιηθεί μετά την κοινοποίησή τους.

Η *προσφεύγουσα VBVB* θεωρεί ότι το βελγικό σύστημα έγκρισης δεν ήταν προσαρ-

μοσμένο στην πραγματικότητα και στην εξέλιξη της αγοράς. Η φλαμανδική ένωση ξεκινά από την ιδέα ότι η αύξηση του αναγνωστικού κοινού και η διάδοση του βιβλίου πρέπει να είναι όσο το δυνατό μεγαλύτερες· η ευνοϊκή ανάπτυξη είχε εμφανιστεί ειδικότερα στους πωλητές εφημερίδων, οι οποίοι πωλούν παραλλήλως βιβλία. Ορισμένα καταστήματα με ελεύθερη είσοδο μετείχαν στην ένωση και είχαν τηρήσει το σύστημα διατίμησης. Ορισμένοι μόνο τύποι μεγάλων καταστημάτων, που θεωρούσαν τα βιβλία ως είδη για την προσέλκυση πελατείας και προέβαιναν σε μεγάλες εκπτώσεις, δεν έγιναν μέλη της ένωσης.

Η *προσφεύγουσα VBBB* παρατηρεί ότι οι παράγραφοι 39 και 40 της προσβαλλόμενης απόφασης αφορούν το διεθνικό σύστημα αποκλειστικότητας.

Στην πράξη, στο εμπόριο βιβλίων μεταξύ Κάτω Χωρών και Βελγίου, η αναγνώριση του οικονομικού επιχειρηματία δεν διαδραματίζει κανένα ρόλο. Τα συμβαλλόμενα μέρη δεν προέβησαν σε ρητή κατάργηση των επίδικων διατάξεων, αφού η συμφωνία έπρεπε να επανεξεταστεί στο πλαίσιο των συνομιλιών με την Επιτροπή.

Το συλλογικό σύστημα αποκλειστικότητας που εφαρμόζεται στις Κάτω Χώρες έχει κατά μεγάλο μέρος καταργηθεί ρητά και, ειδικότερα, η έκταση εφαρμογής της αποκλειστικότητας έχει περιοριστεί σημαντικά.

VI — Προφορική διαδικασία

Η προσφεύγουσα VBVB, εκπροσωπούμενη από τους De Caluwé και Billiet, η προσφεύγουσα VBBB, εκπροσωπούμενη από τον Bremer, η Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους van der Esch και Kuyper, οι παρεμβαίνουσες GALC, GELC και Börsenverein des Deutschen Buchhandels, εκπροσωπούμενες από τον Brouwer, και οι παρεμβαίνουσες Club, GB-INNO-BM και SODAL, εκπροσωπούμενες από τον de Greef, ανάπτυξαν προφορικά τις παρατηρήσεις τους και τις απαντήσεις τους στα ερωτήματα του Δικαστηρίου κατά τη συνεδρίαση της 13ης Ιουλίου 1983. Κατά τη συνεδρίαση αυτή, ανάπτυξαν ουσιαστικά τα επιχειρήματά τους ως προς τα σημεία που αποτελούσαν αντικείμενο των ερωτημάτων και των γραπτών αιτήσεων του Δικαστηρίου και ως προς τις απόψεις που έχουν σημασία ενόψει της εφαρμογής, στην επίδικη συμφωνία, του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ.

Ο γενικός εισαγγελέας ανάπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 18ης Οκτωβρίου 1983.

Σκεπτικό

1 Με δικόγραφα που κατέθεσαν στη γραμματεία του Δικαστηρίου στις 5 και στις 15 Φεβρουαρίου 1982, αντιστοίχως, η Vereniging ter Bevordering van het Vlaamse Boekwezen (VBVB), εδρεύουσα στην Αμβέρσα, και η Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels (VBBB), εδρεύουσα στο Άμστερνταμ, άσκησαν, βάσει του άρθρου 173, δεύτερη παράγραφος, της Συνθήκης ΕΟΚ, προσφυγές με τις οποίες ζητούν να ακυρωθεί η απόφαση 82/123 ΕΟΚ της Επιτροπής, της 25ης Νοεμβρίου 1981, σχετική με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ (ΕΕ L 54, σ. 36).

2 Η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά τη συμφωνία που συνήφθη την 21η Ιανουαρίου 1949 μεταξύ των δύο ενώσεων, αντιπροσωπευτική η καθεμία, της μεγάλης πλειοψηφίας των φλαμανδών και ολλανδών εκδοτών και βιβλιοπωλών αντιστοίχως. Τροποποιηθείσα τη 2α Ιουλίου 1958, η συμφωνία κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή, σύμφωνα με τις διατάξεις του κανονισμού 17, από μεν τη VBBB στις 30 Οκτωβρίου 1962, από δε τη VBVB στις 3 Νοεμβρίου 1962. Οι κοινοποιήσεις αυτές συνοδεύονταν από αίτηση εξαίρεσης βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, στην περίπτωση που η συμφωνία θα θεωρούνταν αντίθετη προς την παράγραφο 1 του ίδιου άρθρου. Από το φάκελο προκύπτει ότι κατά το χρόνο της κοινοποίησης της συμφωνίας τους οι προσφεύγουσες κοινοποίησαν επίσης στην Επιτροπή τις συμφωνίες και τους κανονισμούς που ίσχυαν μέσα σε καθεμιά από τις δύο εθνικές ενώσεις (στο εξής: οι «εθνικές συμφωνίες»).

3 Η Επιτροπή κίνησε τη διαδικασία στις 7 Δεκεμβρίου 1977. Η κοινοποίηση των αιτιάσεων έγινε με δύο ταυτόσημα έγγραφα, που απευθύνθηκαν στις προσφεύγουσες στις 19 Δεκεμβρίου 1977 και 12 Ιανουαρίου 1978 αντιστοίχως.

4 Η πρώτη ακρόαση των μερών έγινε στις 15 και 16 Μαρτίου 1978, η δεύτερη στις 18 Οκτωβρίου 1979 και στις 19 Μαρτίου 1981 έγινε συμπληρωματική συνάντηση των μερών. Μεταξύ των ημερομηνιών αυτών, οι προσφεύγουσες υπέβαλαν στην Επιτροπή διάφορες εναλλακτικές προτάσεις, αλλά καμιά από τις τροποποιήσεις αυτές δεν εγκρίθηκε από την Επιτροπή. Η τελευταία επιβεβαίωσε τη θέση της με έγγραφο της 27ης Μαρτίου 1981 και στις 25 Νοεμβρίου 1981 έλαβε την απόφαση που αποτελεί το αντικείμενο της προσφυγής. Με την απόφαση αυτή η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η συμφωνία συνιστά παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, και αρνήθηκε να χορηγήσει εξαίρεση βάσει της παραγράφου 3 του ίδιου άρθρου.

5 Οι προσφυγές ασκήθηκαν στις 5 και 15 Φεβρουαρίου 1982, αντιστοίχως. Κατά τις ίδιες ημερομηνίες, οι προσφεύγουσες υπέβαλαν αίτηση, κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, με τις οποίες ζήτησαν την αναστολή εκτέλεσης της απόφασης κατά τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας επί της κύριας διαφοράς. Με διάταξη της 31ης Μαρτίου 1982, ο πρόεδρος του Δικαστηρίου χορήγησε την αναστολή αυτή, εντός ορισμένων ορίων και υπό ορισμένες προϋποθέσεις.

6 Η συμφωνία, η οποία περιγράφεται εκτενέστερα στην παράγραφο 9 της επίδικης απόφασης, χαρακτηρίζεται από τρεις κατηγορίες διατάξεων στενά συνδεδεμένων:

α) υποχρέωση, για κάθε εκδότη, να καθορίζει για καθεμιά από τις εκδόσεις του τιμή πώλησης στον καταναλωτή και τη συνακόλουθη υποχρέωση, για όλα τα άλλα μέλη των δύο εθνικών ενώσεων, να μεριμνούν ώστε η τιμή αυτή να τηρείται ως το επίπεδο της λιανικής πώλησης, αφού οι μόνες εξαιρέσεις είναι εκείνες που προβλέπονται περιοριστικά από τις εθνικές συμφωνίες (στο εξής: «σύστημα διατίμησης»)·

β) σύστημα έγκρισης των εκδοτών και βιβλιοπωλών με αμοιβαία αναγνώριση της συμμετοχής στις εθνικές ενώσεις, δεδομένου ότι απαγορεύεται για τα μέλη κάθε εμπορική πράξη με τους μη εγκεκριμένους εκδότες και βιβλιοπώλες (στο εξής: «σύστημα αποκλειστικότητας»)·

γ) τη δημιουργία επιτροπής επιφορτισμένης να ελέγχει την αυστηρή τήρηση της συμφωνίας, η οποία ενεργεί σε συνεργασία με τις παρόμοιες επιτροπές που λειτουργούν στο πλαίσιο των εθνικών ενώσεων, να διαπιστώνει τις παραβάσεις της συμφωνίας, να προβαίνει στις κατάλληλες παραστάσεις προς τους ενδιαφερομένους· η δραστηριότητα δε αυτή μπορεί να φτάσει ώς τον αποκλεισμό του ενδιαφερομένου από τις εμπορικές συναλλαγές (στο εξής: «σύστημα κυρώσεων»).

7 Κατά τις προσφεύγουσες, η Επιτροπή εσφαλμένα θεώρησε ότι η συμφωνία περιελάμβανε και το σύστημα αποκλειστικότητας. Χωρίς να αρνούνται την ύπαρξη ρητών σχετικών ρητρών, υποστηρίζουν ότι οι εν λόγω ρήτρες δεν εφαρμόζονταν πλέον από πολύ καιρό και έπρεπε επομένως να θεωρηθούν ως ατονήσασες. Το ότι οι ρήτρες αυτές εξακολουθούσαν να υπάρχουν στη συμφωνία δεν μπορεί επομένως να θεωρηθεί ως παράβαση του άρθρου 85.

8 Αν οι προσφεύγουσες είχαν την πρόθεση να εγκαταλείψουν οριστικά το σύστημα αποκλειστικότητας, το μόνο μέσο για να το πράξουν κατά τρόπο αποτελεσματικό, ενόψει των κανόνων ανταγωνισμού, συνίστατο, όπως ορθά παρατηρεί η Επιτροπή στην παράγραφο 38 της απόφασής της, να τροποποιήσουν ρητά τη συμφωνία τους και να κοινοποιήσουν την τροποποίηση κατά τη διαδικασία που προβλέπει ο κανονισμός 17. Εφόσον τέτοιου είδους τροποποίηση δεν

έγινε, η Επιτροπή δεν μπορούσε να ενεργήσει διαφορετικά, παρά να εκτιμήσει τη συμφωνία υπό τη μορφή που κοινοποιήθηκε το 1962. Επομένως, το Δικαστήριο πρέπει να εξετάσει τη συμφωνία υπό τη μορφή που κοινοποιήθηκε το 1962, περιλαμβανομένου και του συστήματος αποκλειστικότητας.

Επί της εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1

9 Με το άρθρο 1 της απόφασής της, η Επιτροπή διαπιστώνει το ασυμβίβαστο της συμφωνίας προς το άρθρο 85, παράγραφος 1. Οι αιτιάσεις που διατυπώνονται κατά της συμφωνίας και αναφέρονται στις παραγράφους 34 μέχρι 36 της απόφασης μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

Η επίδικη συμφωνία πρέπει να χαρακτηριστεί ως «συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων», κατά την έννοια του άρθρου 85, εφόσον έχει ως αποτέλεσμα να συνδέει τα μέλη και τους εταίρους των δύο ενώσεων που συγκεντρώνουν τους εκδότες, τις λέσχες του βιβλίου, τους εισαγωγείς, τους αποκλειστικούς αντιπροσώπους, τους χονδρεμπόρους και τους βιβλιοπώλες. Η συμφωνία συνεπάγεται περιορισμό του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς, λόγω τόσο του συλλογικού συστήματος αποκλειστικότητας όσο και του συλλογικού συστήματος διατίμησης που περιέχει.

Το σύστημα αποκλειστικότητας συνεπάγεται την απαγόρευση για το μη εγκεκριμένο εκδότη να αγοράζει ή να διαθέτει βιβλία που εκδίδονται στο άλλο κράτος ή να ενθαρρύνει την πώλησή τους. Οι διατάξεις αυτές έχουν ως αποτέλεσμα να περιορίζουν το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου βιβλίων μεταξύ Βελγίου και Κάτω Χωρών στις εγκεκριμένες επιχειρήσεις και εμποδίζουν, επομένως, τους εκδότες και τους εγκεκριμένους εμπόρους να συναλλάσσονται με τους μη εγκεκριμένους εκδότες και εμπόρους του άλλου κράτους.

Το σύστημα διατίμησης συνεπάγεται για τους εκδότες των δύο κρατών την υποχρέωση να ορίζουν μια μόνο τιμή λιανικής πώλησης για καθεμιά από τις εκδόσεις τους και για τους πωλητές να μην πωλούν στο άλλο κράτος βιβλία με διαφορετική λιανική τιμή από εκείνη που έχει καθορίσει ο εκδότης. Κατά την Επιτροπή, το σύστημα αυτό αποκλείει κάθε ανταγωνισμό στο επίπεδο των τιμών για τον ίδιο τίτλο μεταξύ των βιβλιοπωλείων των δύο κρατών. Απαγορεύεται στους εμπόρους κάθε προσωπική προσπάθεια που θα τους επέτρεπε να αυξήσουν το μερίδιό τους στην αγορά, μεταπωλώντας τα βιβλία σε χαμηλότερη τιμή από την καθοριζόμενη από τον εκδότη, ώστε να επωφεληθούν οι καταναλωτές από τα πλεονεκτήματα τα οποία προκύπτουν από μέτρα ορθολογικής οργάνωσης.

Εφόσον η πλειοψηφία των επιχειρήσεων που λειτουργούν στον τομέα του βιβλίου στη Φλάνδρα και στις Κάτω Χώρες είναι μέλη των δύο ενώσεων ή εγκεκριμένες από τις ενώσεις αυτές, η συμφωνία συνεπάγεται αισθητό περιορισμό του ανταγωνισμού, καθόσον αποβλέπει στο να υποβάλει το εμπόριο του βιβλίου σε κανονιστική ρύθμιση, η οποία εμποδίζει τους εκδότες βιβλίων ολλανδικής γλώσσας και τους βιβλιοπώλες της μιας από τις δύο χώρες να επιλέγουν ελεύθερα τους τρόπους προμήθειάς τους και διανομής στο άλλο κράτος και να καθορίζουν τους όρους αγοράς και πώλησης. Κατά την Επιτροπή, επομένως, η συμφωνία είναι ικανή να εμποδίσει την ελευθερία του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών. Τα δυσμενή αποτελέσματά της είναι ακόμη περισσότερο αισθητά εφόσον το εμπόριο του βιβλίου μεταξύ Κάτω Χωρών και Βελγίου αντιπροσωπεύει πολύ σημαντικό όγκο.

10 Κατά του τμήματος αυτού της απόφασης, οι προσφεύγουσες προβάλλουν δύο κατηγορίες αιτιάσεων, από τις οποίες οι μεν αφορούν τον τύπο και τη διαδικασία, οι δε τις εκτιμήσεις της Επιτροπής ως προς το περιεχόμενο της συμφωνίας.

Λόγοι αφορώντες τον τύπο και τη διαδικασία

11 Η VBVB διατύπωσε ειδικότερα πολλούς λόγους που αφορούν τον τύπο και τη διαδικασία· δύο από τους λόγους αυτούς επανελήφθησαν και αναπτύχθηκαν από τη VBBB, όπως αναφέρεται παρακάτω.

12 *Πρώτον,* η VBVB παραπονείται ότι στον υπάλληλο που υπέγραψε την κοινοποίηση των αιτιάσεων δεν είχε δοθεί από την Επιτροπή προσηκόντως εντολή.

13 Σε απάντηση του λόγου αυτού που δεν διευκρινίστηκε κατ' άλλο τρόπο με το δικόγραφο, η Επιτροπή παρέσχε λεπτομερή στοιχεία από τα οποία προκύπτει ότι ο υπογράψας το έγγραφο κοινοποίησης των αιτιάσεων είχε λάβει κανονικά οδηγίες και εξουσιοδοτηθεί από την Επιτροπή, σύμφωνα με την πρακτική που αναγνώρισε ρητά το Δικαστήριο.

14 Προβάλλοντας το λόγο αυτό, η προσφεύγουσα παραγνωρίζει το γεγονός ότι οι εξουσιοδοτήσεις υπογραφής, όπως έχει αναγνωρίσει το Δικαστήριο με τις αποφά-

σεις του της 14ης Ιουλίου 1972 (ICI, 48/69, Jurispr. σ. 619, σκέψεις 10 μέχρι 14) και 17ης Οκτωβρίου 1972 (Cementhandelaren, 8/72, Jurispr. σ. 977, σκέψεις 10 μέχρι 14), συνιστούν το κανονικό μέσο με το οποίο η Επιτροπή ασκεί τις αρμοδιότητές της. Η προσφεύγουσα δεν έχει προσκομίσει καμιά ένδειξη που να επιτρέπει να γίνει δεκτό ότι στην προκειμένη περίπτωση η κοινοτική διοίκηση έχει παρεκκλίνει από την τήρηση των εφαρμοστέων στον τομέα αυτό κανόνων. Επομένως, ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί.

15 *Δεύτερον*, η VBVB προβάλλει ότι η ακρόαση της 18ης Οκτωβρίου 1979 εξελίχθηκε κατά τρόπο παράνομο, εφόσον δεν ήταν παρόντες όλοι οι υπάλληλοι που είχε ορίσει η Επιτροπή για να παρακολουθούν την υπόθεση, βάσει του άρθρου 9 του κανονισμού 99/63.

16 Το άρθρο 9, παράγραφος 1, του κανονισμού 99/63 ορίζει ότι «οι ακροάσεις διεξάγονται από πρόσωπα που ορίζει η Επιτροπή προς το σκοπό αυτό». Βάσει της διάταξης αυτής, μόνο τα πρόσωπα που έχει ορίσει προσηκόντως η Επιτροπή μπορούν να προβαίνουν στις σχετικές ακροάσεις. Αντίθετα, στην περίπτωση που έχουν οριστεί περισσότερα πρόσωπα για να παρακολουθούν ορισμένη υπόθεση, η διάταξη αυτή δεν επιβάλλει καμιά υποχρέωση όσον αφορά τη σύγχρονη παρουσία, στις ακροάσεις, όλων των ορισθέντων προσώπων ή ορισμένων από αυτά. Επομένως, και ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί.

17 *Τρίτον*, η VBVB προσάπτει στην Επιτροπή ότι δεν δέχτηκε την πρότασή της να καταθέσει, κατά την ακρόαση, ο F. van Vlierden, πρόεδρος της Vereeniging van Letterkundigen, υπό την ιδιότητα του συγγραφέα.

18 Κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 99/63, «η Επιτροπή παρέχει στα πρόσωπα που το ζήτησαν με τις γραπτές παρατηρήσεις τους τη δυνατότητα να αναπτύξουν προφορικώς την άποψή τους, αν αποδεικνύουν σχετικό εύλογο συμφέρον...». Η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου προσθέτει ότι «η Επιτροπή δύναται επίσης να δώσει και σε οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο τη δυνατότητα να εκφράσει προφορικώς την άποψή του». Από το άρθρο αυτό προκύπτει ότι η Επιτροπή διαθέτει ένα εύλογο περιθώριο εκτίμησης για να κρίνει ως προς το ενδιαφέρον που μπορεί να παρουσιάζει η ακρόαση προσώπων, των οποίων η μαρτυρία μπορεί να έχει σημασία για την επεξεργασία του φακέλου. Στην πραγματικότητα, από τα πρακτικά των δύο ακροάσεων προκύπτει ότι οι προσφεύγουσες είχαν την ευκαιρία να παράσχουν εκτενείς εξηγήσεις και να καλέσουν προς υποστήριξή τους πρόσωπα που αντιπροσωπεύουν όλες τις πλευρές της αγοράς

βιβλίου. Η προσφεύγουσα δεν έχει προσκομίσει στοιχεία που να επιτρέπουν τη σκέψη ότι, αποκλείοντας τον van Vlierden από την ακρόαση, η Επιτροπή περιόρισε υπό τις περιστάσεις αυτές αντικανονικά την εξέταση της υπόθεσης και κατά τον τρόπο αυτό περιόρισε τη δυνατότητα, για τις προσφεύγουσες, να εξηγήσουν τις διάφορες πτυχές των προβλημάτων που ανέκυπταν από τις αιτιάσεις της Επιτροπής. Επομένως, και ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί.

19 *Τέταρτον,* η προσφεύγουσα παραπονείται ότι η κοινοποίηση των αιτιάσεων ήταν ελλιπής, καθώς και για την ανεπάρκεια ή την αοριστία ορισμένων από τις αιτιάσεις που διατυπώθηκαν. Ως εκ τούτου θεωρεί ότι η Επιτροπή παρέβη το άρθρο 4 του κανονισμού 99/63, κατά το οποίο η Επιτροπή, στις αποφάσεις της, λαμβάνει υπόψη εκείνες μόνο τις αιτιάσεις για τις οποίες τα ενδιαφερόμενα μέρη είχαν τη δυνατότητα να καταστήσουν γνωστή την άποψή τους. Η προσφεύγουσα δεν παρέχει περισσότερο ακριβείς ενδείξεις επί των στοιχείων της απόφασης κατά των οποίων στρέφεται η επίκριση αυτή.

20 Από τη σύγκριση μεταξύ της κοινοποίησης των αιτιάσεων και της επίδικης απόφασης προκύπτει ότι, με την κοινοποίηση των αιτιάσεων, η Επιτροπή τόνισε σαφώς τα τρία στοιχεία που τελικά έλαβε υπόψη για να κρίνει τη συμφωνία ασυμβίβαστη προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, και να αρνηθεί την εξαίρεση βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, δηλαδή: το σύστημα διατίμησης, το σύστημα αποκλειστικότητας και το σύστημα κυρώσεων. Τα συμβαλλόμενα μέρη ήταν επομένως πλήρως ενήμερα για την έκταση της έρευνας που διεξαγόταν εναντίον τους και σε θέση να αμυνθούν.

Επομένως, και ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί.

21 *Πέμπτον,* η *VBVB* παραπονείται ότι η Επιτροπή δεν έδωσε απάντηση σε ορισμένα επιχειρήματα που είχε αναπτύξει και, ως εκ τούτου, υποστηρίζει ότι η επίδικη απόφαση πρέπει να ακυρωθεί λόγω ανεπαρκούς αιτιολογίας. Αναφέρει σχετικά το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν προσέδωσε καμιά σημασία στα επιχειρήματα πολιτιστικού χαρακτήρα ούτε στα επιχειρήματα που στηρίζονται στο άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και στο άρθρο 10 δις της Συμβάσεως της Ενώσεως των Παρισίων.

22 Σχετικά πρέπει να υπομνηστεί ότι, καίτοι δυνάμει του άρθρου 190 της Συνθήκης, η Επιτροπή υποχρεούται να αναφέρει τα πραγματικά περιστατικά τα οποία

στηρίζουν την αιτιολογία της απόφασης και τη νομική συλλογιστική που την οδήγησαν να λάβει την εν λόγω απόφαση, η διάταξη αυτή δεν υποχρεώνει την Επιτροπή να πραγματεύεται όλα τα πραγματικά και νομικά σημεία που συζητήθηκαν κατά τη διοικητική διαδικασία (βλέπε σχετικά την τελευταία απόφαση της 9. 11. 1983, Michelin, 322/81, Συλλογή σ. 3461). Η αιτιολογία μιας βλαπτικής απόφασης πρέπει να επιτρέπει στο Δικαστήριο να ασκεί τον έλεγχό του ως προς τη νομιμότητά της και να παρέχει στον ενδιαφερόμενο τα αναγκαία στοιχεία για να γνωρίζει κατά πόσον η απόφαση είναι αιτιολογημένη. Υπό αυτό το πρίσμα, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, στην αιτιολογία της, η Επιτροπή εξέθεσε επαρκώς όλα τα πραγματικά και νομικά περιστατικά στα οποία στηρίχτηκε για να καταλήξει στο διατακτικό της απόφασής της. Επομένως, και ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί.

23 *Έκτον*, η VBVB παραπονείται για το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν της επέτρεψε να λάβει γνώση του διοικητικού φακέλου και ότι για το λόγο αυτό, δεν μπόρεσε να λάβει γνώση ορισμένων εγγράφων ή μελετών που η Επιτροπή χρησιμοποίησε προκειμένου να λάβει την απόφασή της.

24 Πρέπει να σημειωθεί ότι η VBVB δεν μπόρεσε να αναφέρει συγκεκριμένα οιοδήποτε έγγραφο το οποίο χρησιμοποίησε η Επιτροπή για να στηρίξει την απόφασή της και το οποίο ήταν απρόσιτο στην προσφεύγουσα. Το παράπονό της φαίνεται μάλλον ότι αναφέρεται στο γεγονός ότι δεν είχε την ευκαιρία να λάβει γνώση του φακέλου της Επιτροπής, προκειμένου να διαπιστώσει αν ο φάκελος περιείχε ενδεχομένως έγγραφα που μπορούσαν να την ενδιαφέρουν.

25 Σχετικά, πρέπει να παρατηρηθεί ότι, καίτοι ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας απαιτεί να είναι σε θέση η ενδιαφερόμενη επιχείρηση να καταστήσει λυσιτελώς γνωστή την άποψή της επί των εγγράφων επί των οποίων στήριξε η Επιτροπή τις διαπιστώσεις που αποτελούν τη βάση της απόφασής της, δεν υπάρχει διάταξη που να επιβάλλει στην Επιτροπή την υποχρέωση να αποκαλύπτει τους φακέλους της στα ενδιαφερόμενα μέρη. Πραγματικά, δεν προκύπτει ότι η Επιτροπή χρησιμοποίησε οποιοδήποτε έγγραφο που ήταν απρόσιτο στα μέρη και επί του οποίου δεν είχαν την ευκαιρία να διατυπώσουν την άποψή τους. Επομένως, και ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί.

26 Ο *έβδομος* λόγος προβάλλεται συγχρόνως από τη VBVB και τη VBBB. Οι δύο προσφεύγουσες παραπονούνται ότι η Επιτροπή, με διάφορες δηλώσεις, ανέλαβε την υποχρέωση να διενεργήσει έρευνα σε ολόκληρη την αγορά βιβλίου εντός της Κοινότητας πριν λάβει απόφαση ως προς αυτές. Αναφέρονται αφενός μεν στη δήλωση που έκανε ο εκπρόσωπος της Επιτροπής Ferry, στο τέλος της ακρόασης της 15ης και 16ης Μαρτίου 1978, αφετέρου δε στις δηλώσεις του O'Kennedy, μέλους της Επιτροπής, κατά τη συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 13ης Φεβρουαρίου 1981, επ' ευκαιρία της συζήτησης της έκθεσης B. Beumer επί της διατίμησης στα βιβλία (αντιστοίχως πρακτικά των συνεδριάσεων, ΕΕ 1981, παράρτημα, αριθ. 1-266, σ. 335, και έγγραφα συνεδριάσεων 1980-1981, αριθ. 1554/80, της 10. 11. 1980), καθώς και στις απαντήσεις της Επιτροπής σε δύο κοινοβουλευτικές ερωτήσεις· η πρώτη δόθηκε στις 10 Αυγούστου 1981 στη γραπτή ερώτηση 514/81 του Beyer de Ryke (ΕΕ C 240, σ. 20) και η δεύτερη στην ερώτηση 28 του Van Miert (ΕΕ 1981, παράρτημα, αριθ. 1-273, σ. 185).

27 Η ανάλυση των δηλώσεων αυτών καταδεικνύει ότι ουδέποτε η Επιτροπή ανέλαβε υποχρέωση του είδους που της αποδίδουν οι προσφεύγουσες. Δεν έκανε τίποτε περισσότερο από το να αναγγείλει ότι διενεργούσε ήδη έρευνες στις διάφορες αγορές βιβλίου εντός της Κοινότητας και ότι επεδίωκε να επιλύσει τα υφιστάμενα προβλήματα ανταγωνισμού με γενική θεώρηση. Οι δηλώσεις αυτές δεν την εμπόδισαν να κινήσει, κατά προτεραιότητα, τη διαδικασία κατά συγκεκριμένης συμφωνίας όταν περάτωσε τη σχετική της έρευνα. Επομένως, και ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί.

28 Τέλος, με τον *όγδοο* λόγο, οι προσφεύγουσες παραπονούνται για την ασυνέπεια στη συμπεριφορά της Επιτροπής και για την προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας λόγω του ότι η Επιτροπή, αφού της κοινοποιήθηκαν συγχρόνως οι εθνικές συμφωνίες και η συμφωνία που δεσμεύει τις δύο ενώσεις και αφού άφησε να εννοηθεί, σε πρώτο στάδιο, ότι θα περιελάμβανε το σύνολο των συμφωνιών αυτών στην έρευνά της, απέσπασε από το σύνολο αυτό την αποκαλούμενη «διεθνική» συμφωνία, για να την εξετάσει με ξεχωριστή απόφαση. Εντούτοις, οι προσφεύγουσες παρατηρούν ότι η επίδικη απόφαση περιλαμβάνει πολυάριθμες αναφορές στις εθνικές συμφωνίες και αποδίδουν στην Επιτροπή την πρόθεση ότι επιδιώκει να καταστήσει έμμεσα τις συμφωνίες αυτές ανεφάρμοστες, χωρίς να τις επικρίνει ανοικτά, με το ότι βάλλει μόνο κατά της «διεθνικής» συμφωνίας,

δεδομένου ότι η λειτουργία της τελευταίας είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για να μη θιγούν οι εθνικές συμφωνίες.

29 Η Επιτροπή δέχεται ότι η επίδικη συμφωνία δεν μπορεί πράγματι να απομονωθεί από την αλληλουχία της και ότι, επομένως, έπρεπε κατ' ανάγκη να αναφερθεί στις εθνικές συμφωνίες κατά το μέτρο που η «διεθνική» συμφωνία περιλαμβάνει παραπομπές στις εθνικές συμφωνίες. Αρνείται όμως ότι επιδίωξε να εκφέρει, για το λόγο αυτό, κρίση επί του ζητήματος κατά πόσο οι εθνικές συμφωνίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου και, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, επί του αν οι τελευταίες συμβιβάζονται προς τις διατάξεις της Συνθήκης.

30 Μολονότι οι σχέσεις μεταξύ αφενός της «διεθνικής» συμφωνίας και αφετέρου των εθνικών συμφωνιών είναι αναμφισβήτητες, δεν μπορεί να προσαφθεί στην Επιτροπή ότι συγκέντρωσε τις ενέργειές της στη συμφωνία που συνήψαν οι δύο ενώσεις. Πράγματι, μολονότι οι ρήτρες της «διεθνικής» συμφωνίας αναφέρονται στις εθνικές συμφωνίες για καθένα από τα τρία ουσιώδη στοιχεία που προαναφέρθηκαν, εντούτοις, είναι δυνατό η συμφωνία αυτή να κριθεί σε σχέση με τους ίδιους της τους σκοπούς, χωρίς να απαιτείται, για το λόγο αυτό, να κριθούν οι εθνικές συμφωνίες.

31 Εξάλλου, η Επιτροπή απέκλεισε ρητά, με την πρώτη αιτιολογική σκέψη, τις εθνικές συμφωνίες από το πεδίο εφαρμογής της απόφασής της. Από τη μέθοδο που επέλεξε η Επιτροπή προκύπτει ότι η απόφαση που πρόκειται να εκδώσει το Δικαστήριο δεν μπορεί να ερμηνευτεί ως προδικάζουσα τα ζητήματα που δεν υπήρξαν αντικείμενο της διαφοράς. Ελλείψει οποιουδήποτε σχετικού προκρίματος, δεν είναι επομένως δυνατό να θεωρηθεί ότι με τη μέθοδο που χρησιμοποίησε η Επιτροπή προσέβαλε τα δικαιώματα άμυνας. Επομένως, και ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί.

Επί της εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1

Λόγοι ακυρώσεως αφορώντες την ουσία

32 Από πλευράς ουσιαστικού δικαίου, οι προσφεύγουσες προβάλλουν πέντε διαφορετικούς λόγους, περί προσβολής της ελευθερίας της έκφρασης, όπως κυρίως

διασφαλίζεται με το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, παράβασης του άρθρου 10 α της Συμβάσεως της Ενώσεως των Παρισίων, διάστασης μεταξύ της ερμηνείας που έδωσε η Επιτροπή στο άρθρο 85 της Συνθήκης και της συμπίπτουσας πρακτικής των κρατών μελών στον τομέα αυτό, ότι η Επιτροπή δεν εκτίμησε την ιδιάζουσα δομή της αγοράς βιβλίου και τέλος ότι δεν παραβιάστηκαν καθόλου οι κανόνες του ανταγωνισμού στο εσωτερικό της κοινής αγοράς, αν ληφθούν υπόψη οι γλωσσικές ιδιομορφίες της περιοχής για την οποία γίνεται λόγος.

1. Λόγος περί προσβολής της ελευθερίας της έκφρασης

33 Οι προσφεύγουσες προβάλλουν κατ' ουσίαν ότι το σύστημα διατίμησης έχει ως αποτέλεσμα, χάρη στην άριστη οργάνωση του δικτύου διανομής, να ευνοεί την ποικιλία των τίτλων που εκδίδουν οι εκδότες και να εξασφαλίζουν έτσι την έκδοση έργων που πωλούνται δυσκολότερα, όπως, για παράδειγμα, τα επιστημονικά έργα και ποιήματα. Υπό τις προϋποθέσεις αυτές, η κατάργηση του συστήματος διατίμησης, όπως αποδείχτηκε από το παράδειγμα ορισμένων κρατών (οι προσφεύγουσες αναφέρουν σχετικά τη σουηδική και τη γαλλική εμπειρία), θα είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης και θα εξαρτούσε τις εκδόσεις από κρατικές επιδοτήσεις. Η ενέργεια της Επιτροπής είναι επομένως αντίθετη προς την ελευθερία της έκφρασης, όπως ιδίως καθορίζεται στο άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

34 Καίτοι αληθεύει ότι ορισμένες οικονομικές ρυθμίσεις δεν είναι άσχετες από πλευράς ελευθερίας της έκφρασης, εντούτοις, οι προσφεύγουσες δεν απέδειξαν, στην προκειμένη περίπτωση, την ύπαρξη πραγματικής σχέσης μεταξύ της απόφασης της Επιτροπής και της ελευθερίας της έκφρασης, όπως αυτή διασφαλίζεται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση, έστω κι αν υποτεθεί ότι η τελευταία μπορεί να ερμηνευτεί κατά τρόπο περιλαμβάνοντα εγγυήσεις όσον αφορά τη δυνατότητα έκδοσης βιβλίων υπό επικερδείς όρους. Πράγματι, το γεγονός ότι η παραγωγή και το εμπόριο βιβλίων υπόκειται σε κανόνες, των οποίων ο μόνος σκοπός είναι να εξασφαλίζουν την ελευθερία του μεταξύ κρατών μελών εμπορίου υπό κανονικές συνθήκες ανταγωνισμού, δεν είναι ικανό να περιορίσει την ελευθερία εκδόσεων. Δεν αμφισβητείται ότι η εν λόγω ελευθερία παραμένει άθικτη τόσο στο επίπεδο των εκδοτών όσο και των επιχειρήσεων διανομής. Επομένως, ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί.

2. Λόγος περί παράβασης του άρθρου 10 α της Συμβάσεως της Ενώσεως των Παρισίων

35 Οι προσφεύγουσες προβάλλουν ότι το σύστημα διατίμησης αποτελεί εγγύηση κατά της αποκαλούμενης πρακτικής των «ειδών προσέλκυσης πελατείας», δηλαδή κατά της πώλησης σε ασυνήθιστα χαμηλές τιμές ορισμένων βιβλίων με μοναδικό σκοπό την προσέλκυση πελατείας. Θεωρούν ότι η πρακτική αυτή είναι αντίθετη προς το άρθρο 10 α της Συμβάσεως της Ενώσεως των Παρισίων, όπως διαμορφώθηκε με την Πράξη της Λισαβώνας, της 31ης Οκτωβρίου 1958 (εγχειρίδιο των συμβάσεων που δημοσίευσαν τα Ηνωμένα Διεθνή Γραφεία για την προστασία της βιομηχανικής ιδιοκτησίας, Γενεύη). Η σύμβαση αυτή ενεργεί δεσμευτικά και για την Κοινότητα και, κατά συνέπεια, υπερτερεί των κανόνων περί ανταγωνισμού.

36 Φαίνεται ότι, αναφερόμενες στο άρθρο 10 α της Συμβάσεως της Ενώσεως των Παρισίων, οι προσφεύγουσες αναφέρονται στην πρώτη παράγραφο του εν λόγω άρθρου, κατά την οποία «οι χώρες της ενώσεως υποχρεούνται να εξασφαλίσουν στους υπηκόους της ενώσεως πραγματική προστασία κατά του αθέμιτου ανταγωνισμού». Θεωρούν ότι η αποκαλούμενη πρακτική των «ειδών προσέλκυσης πελατείας» συνιστά πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού κατά την έννοια της παρατεθείσας διάταξης. Κατά τις προσφεύγουσες, αφού το σύστημα διατίμησης συνιστά άμυνα κατά της πρακτικής αυτής, η Επιτροπή δεν είχε το δικαίωμα να απαιτήσει την κατάργησή του, κατ' εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού της Συνθήκης.

37 Το γεγονός ότι το σύστημα διατίμησης μπορεί να έχει, παρεμπιπτόντως, ως συνέπεια, να εμποδίζει μια αθέμιτη πρακτική όπως αυτή που περιγράφουν οι προσφεύγουσες, δεν αποτελεί πάντως επαρκή λόγο για να μην εφαρμοστεί το άρθρο 85, παράγραφος 1, σε ολόκληρο τομέα της αγοράς, όπως η αγορά βιβλίου. Εναπόκειται στις επιχειρήσεις που ενδεχομένως ζημιώνονται από την αθέμιτη εμπορική πρακτική να προσφεύγουν στις υφιστάμενες, υπό τη μια ή την άλλη μορφή, νομοθεσίες περί εμπορικών συνηθειών σε όλα τα κράτη μέλη και που επιτρέπουν την αντιμετώπιση καταχρήσεων όπως αυτές που επισημαίνουν οι προσφεύγουσες, Αντίθετα, η ύπαρξη των καταχρήσεων αυτών δεν μπορεί, σε καμιά περίπτωση, να δικαιολογήσει παράβαση των κοινοτικών κανόνων ανταγωνισμού. Επομένως, ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί.

3. Λόγος περί αντίθεσης μεταξύ της ενέργειας της Κοινότητας και της πολιτικής που ακολουθούν στον τομέα αυτό διάφορα κράτη μέλη

38 Οι προσφεύγουσες προβάλλουν ότι, δυνάμει των νομοθεσιών και της συμπίπτουσας δικαστικής πρακτικής, το σύστημα διατίμησης για το βιβλίο γίνεται δεκτό σε όλα τα κράτη μέλη και, εν πάση περιπτώσει, στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, στη Γαλλία και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Επομένως, η Επιτροπή οφείλει να αποδεχτεί ως υποχρεωτική κατευθυντήρια γραμμή τη συμπίπτουσα αυτή πρακτική, για τον προσανατολισμό της δικής της πολιτικής στον τομέα αυτό.

39 Η Επιτροπή προβάλλει σχετικά ότι η πρακτική που ισχύει στις τρεις εξεταζόμενες αγορές δεν προσομοιάζει με το σύστημα που θεσπίζει η συμφωνία που αποτελεί αντικείμενο της προσβαλλόμενης απόφασης. Εξάλλου, άφησε να νοηθεί ότι, εν πάση περιπτώσει, επιφυλάσσεται να εκτιμήσει την πρακτική που επικαλούνται οι προσφεύγουσες ενόψει των απαιτήσεων της Συνθήκης.

40 Πρέπει να παρατηρηθεί σχετικά ότι η εθνική νομοθετική ή δικαστική πρακτική, ακόμη κι αν υποτεθεί ότι είναι κοινή σε όλα τα κράτη μέλη, δεν μπορεί να υπερισχύσει της εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού της Συνθήκης. Αυτό δε ισχύει ακόμα περισσότερο όσον αφορά την πρακτική ιδιωτικών επιχειρήσεων, έστω κι αν την ανέχονται ή την επιδοκιμάζουν οι δημόσιες αρχές των κρατών μελών. Επομένως, και ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί.

4. Λόγος περί μη εκτίμησης από την Επιτροπή της ιδιάζουσας δομής της αγοράς βιβλίου

41 Οι προσφεύγουσες, υποστηριζόμενες ειδικά στο σημείο αυτό από τις παρεμβαίνουσες GALC και GELC, προβάλλουν ότι ο ανταγωνισμός που θέλησε η Συνθήκη πρέπει να νοείται ως «πραγματικός ανταγωνισμός», προσαρμοσμένος στις ειδικές συνθήκες της σχετικής αγοράς. Το σφάλμα της Επιτροπής συνίσταται στο ότι δεν έλαβε υπόψη την ειδική φύση του βιβλίου ως προϊόντος και τον ιδιάζοντα χαρακτήρα και τη δομή της αγοράς βιβλίου, θεωρώντας ότι ο ανταγωνισμός στο επίπεδο τιμών αποτελεί τον ουσιώδη παράγοντα ανταγωνισμού. Όμως, κάθε βιβλίο συνιστά ξεχωριστή αγορά και η ελαστικότητα των τιμών των βιβλίων ως προϊόντων είναι ελάχιστη, ώστε άλλοι παράγοντες ανταγωνισμού ενέχουν προεξάρχουσα σημασία σε σχέση με την τιμή. Οι προσφεύγουσες αναφέρουν σχετικά: την ποικιλία της προσφοράς, τη διαφοροποίηση του αποθέματος

που έχουν οι βιβλιοπώλες, την ταχύτητα εκτέλεσης των παραγγελιών, τις προσφερόμενες υπηρεσίες στους καταναλωτές υπό μορφή πληροφοριών και συμβουλών.

42 Εξάλλου, οι προσφεύγουσες αναφέρουν ότι η πρακτική της διατίμησης αφήνει ανέπαφη την ελευθερία ανταγωνισμού τόσο στο επίπεδο εκδοτών — οι οποίοι είναι ελεύθεροι να καθορίζουν την επιλογή των έργων που εκδίδουν και να καθορίζουν την τιμή ανάλογα με την κατάσταση της αγοράς — όσο και στις σχέσεις μεταξύ των διαφόρων επιπέδων του κυκλώματος διανομής, χονδρεμπόρων και λιανοπωλητών. Ο καταναλωτής έχει μόνο πλεονεκτήματα από το σύστημα αυτό, διότι μπορεί να αγοράσει το ίδιο βιβλίο παντού στην ίδια τιμή και επωφελείται, αντιθέτως, της ευρείας προσφοράς και της άριστης εξυπηρέτησης.

43 Ενόψει της επιχειρηματολογίας αυτής, η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι δεν παραγνωρίζει την ελευθερία ανταγωνισμού μεταξύ εκδοτών ούτε το γεγονός ο μηχανισμός της διατίμησης αφήνει να υπάρχει κάποιος ανταγωνισμός εντός του συστήματος διανομής, μεταξύ εκδοτών, χονδρεμπόρων και λιανοπωλητών, αφού έχει ως αντικείμενο την κατανομή του περιθωρίου κέρδους που υπάρχει μεταξύ της τιμής πώλησης του εκδότη και της τιμής που ισχύει υποχρεωτικά στις πωλήσεις στον καταναλωτή. Εφόσον τα στοιχεία αυτά έγιναν δεκτά, η απόφαση αφορά, κατά την Επιτροπή, στην πραγματικότητα την πολιτική των προσφευγουσών ενώσεων στον τομέα των περιθωρίων κέρδους και τη δομή των κυκλωμάτων διανομής που είναι συνέπεια της πολιτικής αυτής. Η Επιτροπή θεωρεί ότι το σύστημα διατίμησης καταργεί πλήρως τον ανταγωνισμό τιμών στο επίπεδο των λιανοπωλητών και αφαιρεί ως εκ τούτου κάθε κίνητρο από τις προσπάθειες που αποβλέπουν στην ορθολογική οργάνωση της διανομής υπό προϋποθέσεις τέτοιες ώστε να ωφελείται ο καταναλωτής. Η Επιτροπή αμφισβητεί την ανάλυση των προσφευγουσών, κατά την οποία, υπό την οπτική γωνία του καταναλωτή, η τιμή του βιβλίου είναι αμελητέος παράγοντας σε σχέση με άλλες δευτερεύουσες παροχές, όπως η ποικιλία της προσφοράς και η εξυπηρέτηση. Θεωρεί ότι η εισαγωγή του ανταγωνισμού τιμών στο επίπεδο της τελικής διανομής θα μπορούσε να είναι επωφελής για την καλύτερη διανομή του βιβλίου υπό οικονομικότερους όρους.

44 Λαμβάνοντας θέση επί της επιχειρηματολογίας των διαδίκων που στηρίζεται στην ιδιάζουσα δομή της αγοράς βιβλίου, η οποία αποτελεί το κεντρικό σημείο της διαφοράς, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, όπως προαναφέρθηκε, ότι επιλαμβάνεται αποκλειστικά του ζητήματος περί του αν συνάδει προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, η «διεθνική» συμφωνία και ότι η απόφασή του δεν μπορεί, επομένως, παρά να αναφερθεί μόνο στα περιοριστικά αποτελέσματα της συμφωνίας αυτής

επί του εμπορίου μεταξύ των αγορών βιβλίου ολλανδικής γλώσσας στις Κάτω Χώρες και στο Βέλγιο.

45 Πάντως, το Δικαστήριο φρονεί ότι οι ιδιομορφίες της αγοράς αυτής δεν επιτρέπουν στις δύο ενώσεις να καθιερώσουν στις αμοιβαίες τους σχέσεις περιοριστικό σύστημα, του οποίου το αποτέλεσμα θα είναι η στέρηση από τους διανομείς κάθε ελευθερίας δράσης στον τομέα προσδιορισμού της τιμής πώλησης, και αυτό μέχρι το επίπεδο της τελικής πώλησης στους καταναλωτές. Πράγματι, ένας τέτοιος μηχανισμός αντιβαίνει στο άρθρο 85, παράγραφος 1, στοιχείο α, που απαγορεύει ρητά όλες τις συμφωνίες που συνίστανται στον «άμεσο ή έμμεσο καθορσμό των τιμών αγοράς ή πωλήσεως». Επιπροσθέτως, το σύστημα διατίμησης που προβλέπει η συμφωνία επιτρέπει σε καθεμιά από τις δύο ενώσεις να ελέγχουν, από την άποψη καθορισμού των τιμών, τις αγορές μέχρι το τελευταίο στάδιο στο άλλο κράτος μέλος και να καθιστούν έτσι αδύνατη την εισαγωγή μεθόδων πώλησης που να επιτρέπουν την προμήθεια των καταναλωτών υπό ευνοϊκότερους οικονομικούς όρους, πράγμα που θέτει επίσης τις προσφεύγουσες ενώσεις σε αντίθεση προς τη διάταξη του άρθρου 85, παράγραφος 1, στοιχείο 6.

46 Επομένως, ακόμη και αν υποτεθεί ότι ο ιδιάζων χαρακτήρας του βιβλίου ως εμπορεύματος μπορεί να δικαιολογεί ορισμένους ειδικούς όρους σχετικά με τη διανομή και την τιμή, πρέπει να συναχθεί το συμπέρασμα ότι, εν πάση περιπτώσει, το γεγονός αυτό καθαυτό της επεκτάσεως από τις δύο μεγάλες εθνικές ενώσεις εκδοτών και βιβλιοπωλών στο ενδοκοινοτικό εμπόριο της στενά ελεγχόμενης κανονιστικής ρύθμισης, η οποία ισχύει για τα μέλη της καθεμιάς ένωσης, συνιστά κατάφωρο περιορισμό του ανταγωνισμού, ώστε να δικαιολογείται η εκτίμηση της Επιτροπής βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 1. Επομένως, ο λόγος που προβάλλουν οι προσφεύγουσες πρέπει να απορριφθεί.

5. Λόγος περί του ότι δεν θίγεται το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών

47 Τέλος, οι προσφεύγουσες προβάλλουν ότι, όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 1, κακώς η Επιτροπή θεώρησε ότι με τη συμφωνία θίγεται ο ανταγωνισμός στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Σχετικά προβάλλουν ότι, αν ληφθεί υπόψη η γλωσσική κοινότητα που υφίσταται μεταξύ των Κάτω Χωρών και της φλαμανδικής περιοχής του Βελγίου, η γεωγραφική διάσταση που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι όχι η πολιτική επικράτεια των εν λόγω δύο χωρών, αλλά η περιοχή της ολλανδικής γλώσσας, εφόσον αποτελεί ενότητα.

Αν όμως εξεταστούν τα πράγματα υπό την οπτική αυτή γωνία, πρόκειται για καθαρώς εσωτερικό αποτέλεσμα στην εξεταζόμενη ζώνη και επομένως δεν υπάρχει προσβολή της κοινής αγοράς. Αυτή η κατάσταση πραγμάτων καθιερώθηκε πρόσφατα με τη συνθήκη ολλανδόφωνης γλωσσικής ένωσης της 9ης Σεπτεμβρίου 1980, που συνήφθη μεταξύ Βελγίου και Κάτω Χωρών (Moniteur Belge, Εφημερίδα της Κυβέρνησης του Βελγίου, 1982, σ. 1786, και Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, Εφημερίδα της Κυβέρνησης των Κάτω Χωρών, 1981, σ. 453).

48 Η επιχειρηματολογία αυτή των προσφευγουσών παραγνωρίζει τη σαφή διατύπωση του άρθρου 85, που αναφέρεται στο «εμπόριο μεταξύ κρατών μελών». Στην προκειμένη περίπτωση, η συμφωνία επηρεάζει αναμφισβήτητα το εμπόριο μεταξύ δύο κρατών μελών, παρ' όλες τις γλωσσικές σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ τους. Επομένως, και ο λόγος πρέπει να απορριφθεί.

49 Από τα προηγούμενα προκύπτει ότι η Επιτροπή ορθώς θεώρησε ότι η συμφωνία εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 85, παράγραφος 1.

Επί της εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 3

50 Κατά την κοινοποίηση της συμφωνίας και για την περίπτωση που η εν λόγω συμφωνία θα θεωρούνταν ασυμβίβαστη προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, οι προσφεύγουσες ζήτησαν από την Επιτροπή να κάνει χρήση της εξουσίας που της παρέχει το άρθρο 85, παράγραφος 3, κηρύσσοντας ανεφάρμοστη στη συμφωνία τους απαγόρευση της παραγράφου 1. Με το άρθρο 2 της απόφασής της, η Επιτροπή απέρριψε αυτή την αίτηση εξαίρεσης. Στις παραγράφους 47 μέχρι 63 της αιτιολογίας εξέτασε, υπό το φως των κριτηρίων που αναφέρει το άρθρο 85, παράγραφος 3, γιατί κατά την κρίση της, η συμφωνία δεν συμβάλλει στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων, γιατί δεν εξασφαλίζεται στους καταναλωτές δίκαιο τμήμα από το όφελος που προκύπτει, γιατί δεν θεωρεί ότι οι περιορισμοί που επιβάλλει η συμφωνία είναι απαραίτητοι και, τέλος, γιατί η συμφωνία αποκλείει τον ανταγωνισμό επί σημαντικού τμήματος των σχετικών προϊόντων.

1. Η άρνηση της Επιτροπής να δώσει συνέχεια στις εναλλακτικές προτάσεις των προσφευγουσών

51 Όπως προαναφέρθηκε, οι προσφεύγουσες υπέβαλαν στην Επιτροπή ορισμένες εναλλακτικές προτάσεις, για τις οποίες γίνεται λόγος στην αιτιολογία της απόφασης (παράγραφοι 24 μέχρι 31). Ήδη παραπονούνται ότι οι προτάσεις αυτές, οι οποίες μπορούσαν να μετριάσουν το αποτέλεσμα του συστήματος διατίμησης, δεν έγιναν αποδεκτές από την Επιτροπή και ότι η τελευταία δεν προέβη σε συγκεκριμένες προτάσεις που θα επέτρεπαν την εξαίρεση.

52 Σχετικά, πρέπει πρώτον να παρατηρηθεί ότι το αντικείμενο της προκαταρκτικής διοικητικής διαδικασίας συνίσταται στην προετοιμασία της απόφασης της Επιτροπής που αφορά την παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού, αλλά ότι η διαδικασία αυτή παρέχει επίσης την ευκαιρία στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις να προσαρμόσουν την επικρινόμενη πρακτική στους κανόνες της Συνθήκης. Στην περίπτωση που επιδιώκεται εξαίρεση βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, εναπόκειται πρωταρχικά στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις να υποβάλουν στην Επιτροπή τα αποδεικτικά στοιχεία που προορίζονται να θεμελιώσουν την οικονομική αιτιολογία της εξαίρεσης και, στην περίπτωση που η Επιτροπή προβάλει αντιρρήσεις, να της υποβάλουν εναλλακτικές προτάσεις. Καίτοι αληθεύει ότι η Επιτροπή μπορεί να υποδείξει στις επιχειρήσεις ενδεχόμενες εναλλακτικές λύσεις, νομικά δεν υποχρεούται προς τούτο, πολύ δε λιγότερο να αποδεχτεί τις προτάσεις που θεωρεί ασυμβίβαστες προς τις προϋποθέσεις του άρθρου 85, παράγραφος 3.

53 Επομένως ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί.

2. Το ζήτημα της βελτίωσης της παραγωγής και της διανομής του βιβλίου

54 Οι προσφεύγουσες, από κοινού με τις παρεμβαίνουσες GALC και GELC, προβάλλουν ότι η συμφωνία επιδιώκει τη βελτίωση της παραγωγής και της διανομής του βιβλίου, χάρη στο αποτέλεσμα του «εσωτερικού» συμψηφισμού» που κατέστη δυνατός με το σύστημα διατίμησης. Διευκρινίζουν σχετικά ότι η ύπαρξη καθορισμένης τιμής επιτρέπει στον εκδότη, χάρη στο κέρδος που πραγματοποιεί επί των έργων με μεγάλη εμπορική επιτυχία, των οποίων η πώληση είναι εύκολη, η δε ανανέωση των αποθεμάτων ταχεία, να αναλαμβάνει το βάρος και τον κίνδυνο της έκδοσης δυσκολότερων έργων και λιγότερο αποδοτικών. Με τη σειρά τους, οι διανομείς είναι σε θέση να διατηρούν μεγαλύτερα αποθέματα και να εξυπηρετούν καλύτερα την πελατεία, βοηθώντας έτσι τη διάδοση μεγαλύτερου αριθμού ποικίλων έργων.

55 Αντίθετα, η κατάργηση της διατίμησης θα είχε ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση του εμπορίου σε έργα που πωλούνται εύκολα και, κατά συνέπεια, την εγκατάλειψη των τίτλων που πωλούνται δυσκολότερα. Καίτοι αληθεύει ότι τα βιβλία με εμπορική επιτυχία πωλούνται φθηνότερα, οι αρνητικές συνέπειες θα είναι εξάλλου πολλαπλές: οι εκδότες δεν θα μπορούν πλέον να αναλάβουν τον κίνδυνο εκδόσεως έργων για τα οποία δεν προβλέπεται εμπορική επιτυχία και ως εκ τούτου οι μικροί ειδικευμένοι εκδότες διατρέχουν τον κίνδυνο να εξαφανιστούν. Κατά συνέπεια, η ποικιλία των τίτλων που θα δημοσιεύονται θα μειωθεί, εφόσον ο αριθμός των βιβλιοπωλείων που διαθέτουν μεγάλη συλλογή βιβλίων και εξασφαλίζουν την εξυπηρέτηση της πελατείας θα μειωθεί προς όφελος διανομέων οι οποίοι ενδιαφέρονται αποκλειστικά για την πώληση έργων με ταχεία ανανέωση των αποθεμάτων, αποδεχόμενοι μείωση του περιθωρίου του κέρδους τους. Ως συνέπεια της μεταβολής αυτής στη δομή της διανομής, θα πρέπει να αναμένεται, ως αντιστάθμισμα της μείωσης της τιμής των εύκολων έργων, ανάλογη αύξηση της τιμής όλων των άλλων έργων.

56 Η Επιτροπή αμφισβητεί τα συμπεράσματα των προσφευγουσών. Θεωρεί ότι οι προσφεύγουσες δεν έχουν αποδείξει ότι υπάρχει σχέση αιτίου-αποτελέσματος μεταξύ της κατάργησης της διατίμησης και των φαινομένων που περιγράφουν, όπως η μείωση του αριθμού των εκδιδόμενων τίτλων και η μείωση του αριθμού των βιβλιοπωλείων τα οποία χαρακτηρίζονται από το ότι διαθέτουν αρκετά ποικίλο απόθεμα. Κατά την Επιτροπή, ο μηχανισμός «εσωτερικού συμψηφισμού» εξαρτάται ουσιαστικά από την πολιτική που ακολουθούν οι εκδότες στον καθορισμό των τιμών τους πώλησης και που μπορούσε να λειτουργήσει χωρίς να απαιτείται να καταφεύγουν στο σύστημα διατίμησης, το οποίο αφορά ουσιαστικά τη διανομή και όχι την έκδοση των βιβλίων. Η μείωση του αριθμού των βιβλιοπωλείων έχει ήδη αρχίσει, παρά την ύπαρξη του συστήματος διατίμησης, πράγμα που αποδεικνύει ότι η μείωση οφείλεται σε άλλες αιτίες. Η εισαγωγή νέων μεθόδων πώλησης στον τομέα του βιβλίου, όπως η δημιουργία τμημάτων βιβλιοπωλείου στα μεγάλα καταστήματα και στα μέρη πώλησης του τύπου, θα έχει ως αποτέλεσμα να ευνοήσει τη διείσδυση του βιβλίου σε νέα στρώματα καταναλωτών. Τελικά, η οργάνωση αποτελεσματικού συστήματος διανομής θα μπορούσε να επινοηθεί πλήρως χωρίς προσφυγή στο υποχρεωτικό σύστημα διατίμησης.

57 Οι παρεμβαίνουσες υπέρ της Επιτροπής, NV Club, NV GB-INNO-BM και NV SODAL, προβάλλουν ότι η ποικιλία της προσφοράς, η διατήρηση αποθεμάτων, η ταχύτητα στην εκτέλεση των παραγγελιών και οι άλλες υπηρεσίες που παρέχονται στην πελατεία συμβιβάζονται πλήρως με την πολιτική εκπτώσεων, όπως έχει καταδειχτεί από την πείρα σε διάφορα κράτη μέλη της Κοινότητας.

58 Ενόψει των επιχειρημάτων αυτών, πρέπει να υπομνηστεί για μια ακόμη φορά ότι η κρίση του Δικαστηρίου δεν μπορεί να αφορά παρά μόνο τη «διεθνική» συμφωνία. Δεν προκύπτει ότι η Επιτροπή υπερέβη τα όρια της εξουσίας της εκτιμήσεως όταν αρνήθηκε, λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά της συμφωνίας αυτής, να αναγνωρίσει ότι η τελευταία είναι ικανή να βελτιώσει την παραγωγή και τη διανομή του βιβλίου στην προοπτική των εμπορικών ανταλλαγών μεταξύ των αγορών βιβλίου ολλανδική γλώσσας στις Κάτω Χώρες και στο Βέλγιο.

59 Εξάλλου, οι προσφεύγουσες δεν κατόρθωσαν να αποδείξουν ότι η διατήρηση της «διεθνικής» συμφωνίας αποτελεί προϋπόθεση για τη βελτίωση της παραγωγής και της διανομής του βιβλίου, με την επέκταση, στις εμπορικές ανταλλαγές, μεταξύ των δύο οικείων αγορών, των αποτελεσμάτων του συστήματος «εσωτερικού συμψηφισμού», ασχέτως του ποια είναι τελικά η εκτίμηση των ουσιαστικών πλεονεκτημάτων του συστήματος αυτού, που δεν μπορεί να γίνει κατά τρόπο οριστικό, παρά μόνο ενόψει των εθνικών συμφωνιών.

60 Όπως έχουν τα πράγματα, θα πρέπει να απορριφθεί ο λόγος που προέβαλαν οι προσφεύγουσες κατά της άρνησης της Επιτροπής να αναγνωρίσει ότι η επίδικη συμφωνία είναι ικανή να συμβάλει στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων.

61 Εφόσον οι αναγκαίες προϋποθέσεις για τη χορήγηση της εξαίρεσης που προβλέπει το άρθρο 85, παράγραφος 3, έχουν σωρευτικό χαρακτήρα, είναι περιττό να εξεταστούν οι λόγοι που αναφέρονται στις άλλες προϋποθέσεις εξαίρεσης.

62 Από τις προηγηθείσες σκέψεις προκύπτει ότι η προσφυγή πρέπει να απορριφθεί.

Επί των δικαστικών εξόδων

63 Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του κανονισμού διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα.

64 Επειδή οι προσφεύγουσες και οι υπέρ αυτών παρεμβαίνουσες ηττήθηκαν, πρέπει να καταδικαστούν στα δικαστικά έξοδα· πάντως, όσον αφορά τα έξοδα της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι παρεμβαίνουσες δεν μετέσχαν στη διαδικασία αυτή.

Για τους λόγους αυτούς

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

αποφασίζει:

1) Απορρίπτειτις προσφυγές.

2) Οι προσφεύγουσες και οι υπέρ αυτών παρεμβαίνουσες καταδικάζονται στα δικαστικά έξοδα της κύριας διαδικασίας. Επιπλέον, οι προσφεύγουσες καταδικάζονται στα δικαστικά έξοδα της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων.

	Mertens de Wilmars	Koopmans	Bahlmann
Galmot	Pescatore	Mackenzie Stuart	O'Keeffe
Bosco	Due	Everling	Κακούρης

Δημοσιεύτηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 17 Ιανουαρίου 1984.

Ο γραμματέας

P. Heim

Ο πρόεδρος

J. Mertens de Wilmars